

RAPPORT NR 535

Archeologienota
Beringen, Koerselsesteenweg

Markant gebouw

DEEL 1

Inge Van de Staey & Elke Wesemael
December 2017

Colofon

ARON rapport 535 – *Archeologienota Beringen, Koerselsesteenweg, Markant gebouw.* ARON RAPPORT 535, Tongeren.

Erkend archeoloog: ARON bvba OE/ERK/archeoloog/2015/00006
Elke Wesemael OE/ERK/archeoloog/2015/00007

Auteurs: Inge Van de Staey & Elke Wesemael

Foto's en tekeningen: ARON bvba (tenzij anders vermeld)

Wettelijk depot: D/2017/12.651/191

Foto voorblad: François Hermans (Panoramio/Google)

Op de teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Gelieve ons de wens om gebruik te maken van de teksten of illustraties schriftelijk over te maken op info@aron-online.be

Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van ARON bvba mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, bewerkt, en/of openbaar gemaakt door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

ARON bvba

Archeologisch Projectbureau
Neremweg 110
3700 Tongeren
www.aron-online.be
info@aron-online.be
tel: 012/225.250
fax: 012/770.034

© ARON bvba, Archeologisch projectbureau, 2017

ARON-RAPPORT 535

ARCHEOLOGIENOTA

BERINGEN, KOERSELSESTEENWEG MARKANT GEBOUW

**Inge Van de Staey
Elke Wesemael**

Tongeren
2017

Inleiding.....	3
DEEL 1. VERSLAG VAN RESULTATEN	4
Hoofdstuk 1: Bureauonderzoek	4
1. Beschrijvend gedeelte.....	4
1.1. Administratieve gegevens	4
1.2. Archeologische voorkennis van het onderzoeksterrein	6
1.3. Onderzoeksvragen en randvoorwaarden	6
1.4. Beschrijving van de geplande bodemingrepen	7
1.5. Werkwijze, verloop en actoren	9
2. Assessmentrapport	12
2.1. Situering van het onderzoeksgebied	12
2.2. Landschappelijke en aardkundige situering	15
2.2.1. Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied.....	15
2.2.2. Bodem en geologie	17
2.3. Historische situering	21
2.3.1. Beknopte historiek van Beringen.....	21
2.3.2. Iconografische en cartografische bronnen van de stad en het onderzoeksterrein	22
2.4 Archeologische situering	33
2.4.1 Archeologische vondsten in het stadscentrum en de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksgebied	33
2.5 Gaafheid van het terrein: recente verstoringen	34
2.5.1 KLIP	34
2.5.4 Het onderzoeksgebied ter hoogte van het stadhuis	35
2.5.5 Overige verstoringen	36
2.6 Synthesepannen met alle gedetecteerde waarden en elementen	37
2.6.1 Synthesepan historische zones en waarden.....	37
3. Samenvatting	42
DEEL 2. PROGRAMMA VAN MAATREGELEN.....	43
1. Gemotiveerd advies.....	43
1.1 Volledigheid van het uitgevoerde vooronderzoek	43
1.2 Duiding en waardering van de archeologie in het projectgebied	43
1.3 Impact van de geplande bodemingrepen.....	44
1.4 Conclusie	44
2. Programma van maatregelen.....	45
2.1 Administratieve gegevens.....	45
2.2 Wetenschappelijke doelstellingen en onderzoeksvragen	47
2.3 Opgravingsstrategie en -methode	48
2.4 Onderzoekstechnieken	50
2.5 Actoren.....	52
2.6 Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk	52

Bibliografie

Bijlagen

- Bijlage 1: Periodentabel A4
- Bijlage 2: Afbeeldingen- en plannenlijst
- Bijlage 3: Overzicht volledig projectgebied overlap mutatieschetsen (Collegesite)
- Bijlage 4: Overzicht volledig projectgebied overlap met primitief kadaster (Collegesite)
- Bijlage 5: Kadasterplan
- Bijlage 6: Plannen huidig stadhuis (BT)
- Bijlage 7: Inplantingsplan ontworpen toestand (OT)
- Bijlage 8: Geplande bodemingrepen (kelderplan, gevels)
- Bijlage 9: Terreinsneden
- Bijlage 10: KLIP
- Bijlage 11: Overzichtsplan proefputten

Inleiding

De initiatiefnemer plant op een ca. 1.370 m² groot gebied in het centrum van Beringen (prov. Limburg) ter hoogte van de Koerselsesteenweg de sloop van het bestaande gebouw (voormalig stadhuis), en een nieuwbouw met parkeerkelder. Deze parking wordt ondergronds verbonden met de ondergrondse parkeergarage die onder de voormalige 'Collegesite' wordt ingericht. Voor dit project is een stedenbouwkundige vergunning vereist.

Het project werd getoetst aan de beslissingsboom met de 'criteria bij omgevingsvergunning' van het Agentschap Onroerend Erfgoed, waaruit voortvloeide dat het toevoegen van een bekrachtigde archeologienota aan de vergunningsaanvraag verplicht is¹.

Een archeologienota is een document dat opgemaakt wordt op basis van een archeologisch vooronderzoek en dat niet alleen administratieve gegevens van het onderzoeksgebied bevat, maar ook een verslag van de resultaten van het uitgevoerde vooronderzoek, een voorstel van beslissing en een plan van aanpak voor de maatregelen die daaruit volgen.² Het doel van het archeologisch vooronderzoek bestaat in het vaststellen van de aan- of afwezigheid van een archeologische site in een onderzoeksgebied en indien deze aanwezig is te bepalen wat de karakteristieken en de bewaringstoestand van deze site zijn, wat haar relatie is met het landschap, welke waarde ze heeft, en hoe ermee moet omgegaan worden in het kader van de bodemingrepen en wetenschappelijk onderzoek.³

De *Code van Goede Praktijk* draagt een aantal methoden aan van archeologisch vooronderzoek op basis waarvan deze evaluatie kan gebeuren.⁴

In het kader van deze **archeologienota met uitgesteld traject** werd enkel een bureauonderzoek uitgevoerd. Dit werd uitgewerkt in DEEL 1.

In DEEL 2 wordt in een uitgesteld traject een bijkomend vooronderzoek onder de vorm van proefputten geadviseerd, waarmee meer inzicht kan worden verworven in de specifieke bodemopbouw ter hoogte van het projectgebied.

¹ Zie hiervoor de beslissingsboom voor verplicht archeologisch vooronderzoek bij het aanvragen of verlenen van vergunningen. https://www.onroenderfgoed.be/assets/files/news/downloads/stroomschema_stedenbouwkundig-verkaveling_v7.pdf

² Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen CGP (2015): 15.

³ CGP (2016): 27.

⁴ CGP (2016): 30. Deze vooronderzoeken zijn opgedeeld in vooronderzoeken zonder ingreep in de bodem zoals bureauonderzoek, landschappelijk boor- of profielputtenonderzoek, geofysisch onderzoek en veldkartering, én vooronderzoeken met ingreep in de bodem zoals verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek, proefsleuven en proefputten en proefputten in functie van steentijd artefactensites.

DEEL 1. VERSLAG VAN RESULTATEN

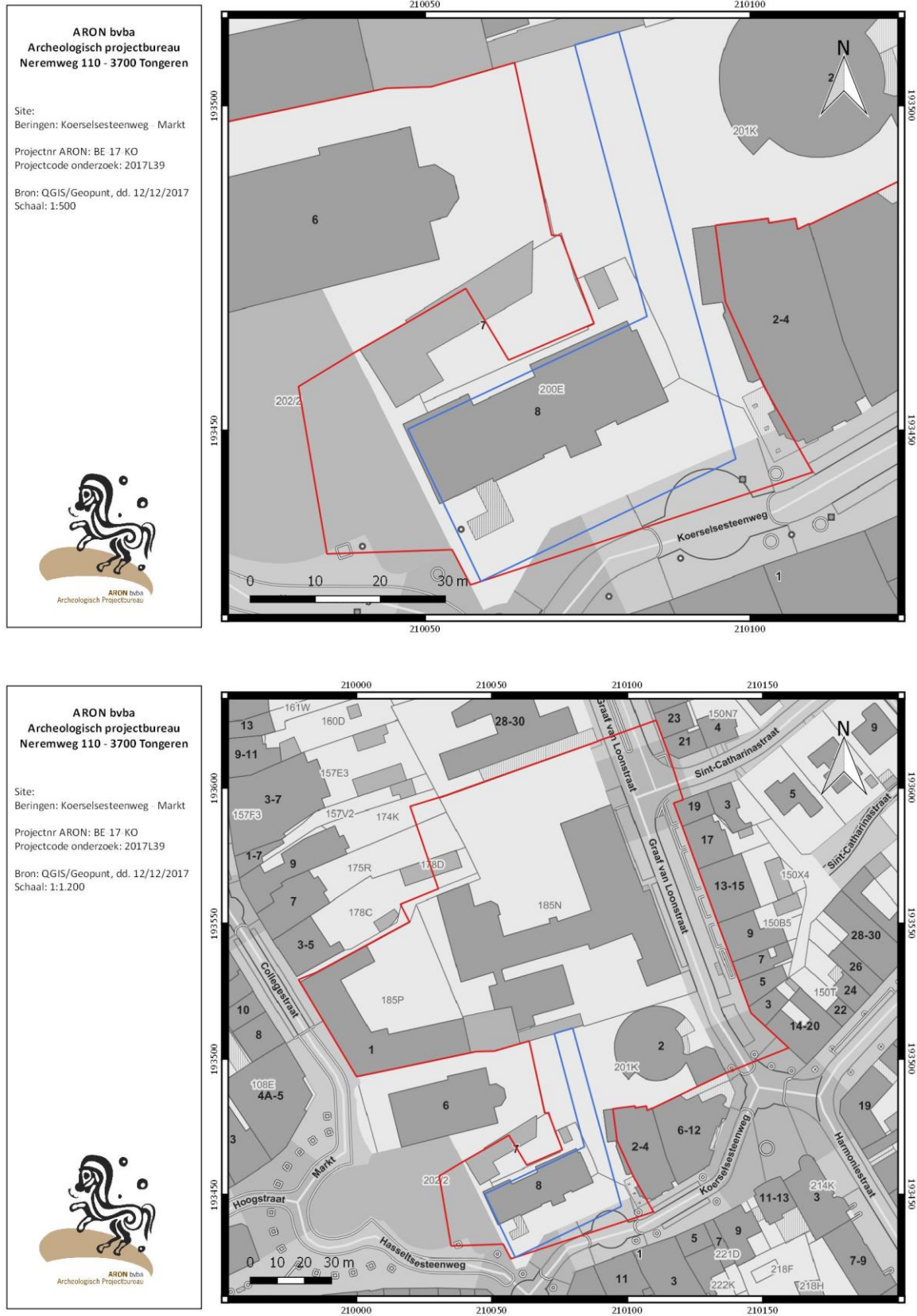
Hoofdstuk 1: Bureauonderzoek

1. Beschrijvend gedeelte

1.1. Administratieve gegevens

Onderdeel van het onderzoek	Bureauonderzoek	
Projectcode	2017L39	
Archeoloog	Inge Van de Staey OE/ERK/Archeoloog/2015/00087	
Rechtspersoon	ARON bvba Archeologisch Projectbureau OE/ERK/Archeoloog/2015/00006	
Actoren en specialisten binnen het project	Functie	Naam
	Projectleiding	Elke Wesemael
Locatiegegevens	Beringen, Centrum: Koerselsesteenweg – Markt Het onderzoeksgebied is gelegen in het centrum van de stad Beringen en is gelegen tussen de Koerselsesteenweg en de Markt. Het maakt deel uit van een grootschalige stadskernvernieuwing die behalve een 'markant gebouw' op deze plaats ook de volledige voormalige collegesite omvat (afb. 1a en 1b).	
Oppervlakte	Het totale projectgebied heeft een oppervlakte van 1.370 m ²	
Bounding box coördinaten	xMin,yMin 5.22507,51.0479 : xMax,yMax 5.22579,51.0485	
Kadasternummers	Beringen: Afd. 1, sectie C, percelen 201k, 200 ^E en openbaar domein	
Thesaurusthermen ⁵	Beringen, stadscentrum, stadhuis, markt, Sint-Jozefscollege, bureauonderzoek	
Overzichtsplan verstoringen	<i>Zie bijlage 10: Aanwezige nutsleidingen op bestaande toestand (BT)</i>	

⁵ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/thesaurus>

Afb. 1a: Kadastraal plan met perceelgrenzen en situering van het volledige projectgebied waarin de stadskernvernieuwing plaats vindt in het rood (Bron: QGIS/Geopunt)

Afb. 1b: Kadastraal plan met perceelgrenzen en afbakening van het onderzoeksterrein 'markant gebouw' waarvoor deze nota wordt opgesteld (1.370 m²) in het blauw (Bron: QGIS/Geopunt)

Afb. 2: Uittreksel uit de topografische kaart met afbakening van het onderzoeksterrein in het blauw (Bron: QGIS/Geopunt)

1.2. Archeologische voorkennis van het onderzoeksterrein

Voor de stadskern van Beringen is weinig archeologische informatie voorhanden. In het historische centrum van Beringen werden slechts op twee plaatsen archeologische relictten teruggevonden. Tijdens rioleringswerken op de Markt kwam een waterput uit de Nieuwe Tijd tevoorschijn (CAI 55192). Verder brachten archeologische opgravingen in de Sint-Pietersbandenkerk (CAI 51963) aan het licht dat er in de 9de-10de eeuw (Karolingische periode) al een kleine zaalkerk met aansluitend koor op dezelfde plaats stond. Voor een uitgebreidere bespreking van deze archeologische vindplaatsen, verwijzen wij graag verder naar B. 2.4 – Archeologische situering.

1.3. Onderzoeksvragen en randvoorwaarden

Gezien het onderzoeksgebied gelegen is in een zone met een hoge densiteit aan bebouwing in het verleden, dient bijzondere aandacht besteed te worden aan de gekende historische, archivalische en cartografische waarden van het gebied.

Volgende onderzoeksvragen dienen tijdens het bureauonderzoek behandeld te worden:

- Wat zijn de gekende archeologische gegevens in het projectgebied?
- Welke informatie geven de gekende historische en iconografische gegevens van het projectgebied?
- Wat zijn de relevante ecologische en aardkundige gegevens en bronnen?
- Wat is de landschappelijke opbouw van het terrein?
- Wat is de geschiedenis van het landgebruik van het terrein?
- Wat zijn de gekende verstoringen (van de huidige verhardingen, riolering, allerhande leidingen, enz.)? Hoe diep gaan deze verstoringen en over welke oppervlakte verspreiden ze zich?
- Wat is de impact van de geplande werken?

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande en gekende bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?
- Is verder aanvullend vooronderzoek noodzakelijk? Indien ja, motiveer de keuze van de te gebruiken methode.

Randvoorwaarden:

Er zijn geen randvoorwaarden van toepassing op het onderzoeksgebied.

1.4. Beschrijving van de geplande bodemingrepen

Sloop en nieuwbouw

Het bestaande stadhuis wordt afgebroken en vervangen door een nieuwbouw met een nieuwe woonontwikkeling met commerciële activiteit op het gelijkvloers. Dit project werd uitgewerkt onder de titel 'bouw van een markant gebouw'. Onder het bestaande stadhuis bevindt zich momenteel reeds een kelder. Deze wordt uitgebroken.

Het projectgebied is even groot als de ondergrondse oppervlakte van de geplande parkeerkelder, nl. 1370 m², bovengronds wordt het gebouw anders in vorm als ondergronds. Bij de afbeeldingen en in bijlage werden enkele beelden van het gebouw in opbouw toegevoegd om dit te verduidelijken.

Het nieuwe markante gebouw wordt volledig onderkelderd, en ingericht als ondergrondse parkeergarage. De garage zal één ondergrondse verdieping tellen. De inrit voor de parking is opgenomen in de huidige contour van het projectgebied. De totale uitgraafdiepte voor de parkeerkelder onder het markant gebouw is 39,75 m TAW, zijnde 3,5 m onder de nulpas (42,25 m TAW). Het afgewerkte vloerniveau van de parkeergarage bedraagt 39,25 m TAW. Er werd bijkomend uit gegaan van een verdere uitgraving (betonplaat, egalisering) van 0,5 m). De parkeerverdieping wordt ondergronds verbonden met de parkeerverdieping van de nieuwbouw die op de ten noorden gelegen collegesite wordt gepland.

De bodemingrepen zullen machinaal gebeuren d.m.v. een graafmachine

Opbreken van verhardingen, heraanleg, groenaanleg.

Het openbaar domein gelegen aan de voorzijde van het markant gebouw (zuidzijde, Koerselsesteenweg) zal worden heraangelegd. Hier worden nieuwe verhardingen en de aanleg van een zestal parkeerplaatsen voorzien. Hiervoor kan een variabele verstoringsdiepte van ca. 15 tot 40 cm onder het maaiveld verwacht worden. In de omgeving van het nieuwe gebouw worden 1 à 2 bomen voorzien. Op dit moment is de precieze plaatsing van bomen of groenaanleg nog niet uitgewerkt, maar de boomputten zouden een verstoring van ca. 1,20 m diepte met zich mee brengen.

De bodemingrepen zullen machinaal gebeuren d.m.v. een graafmachine.

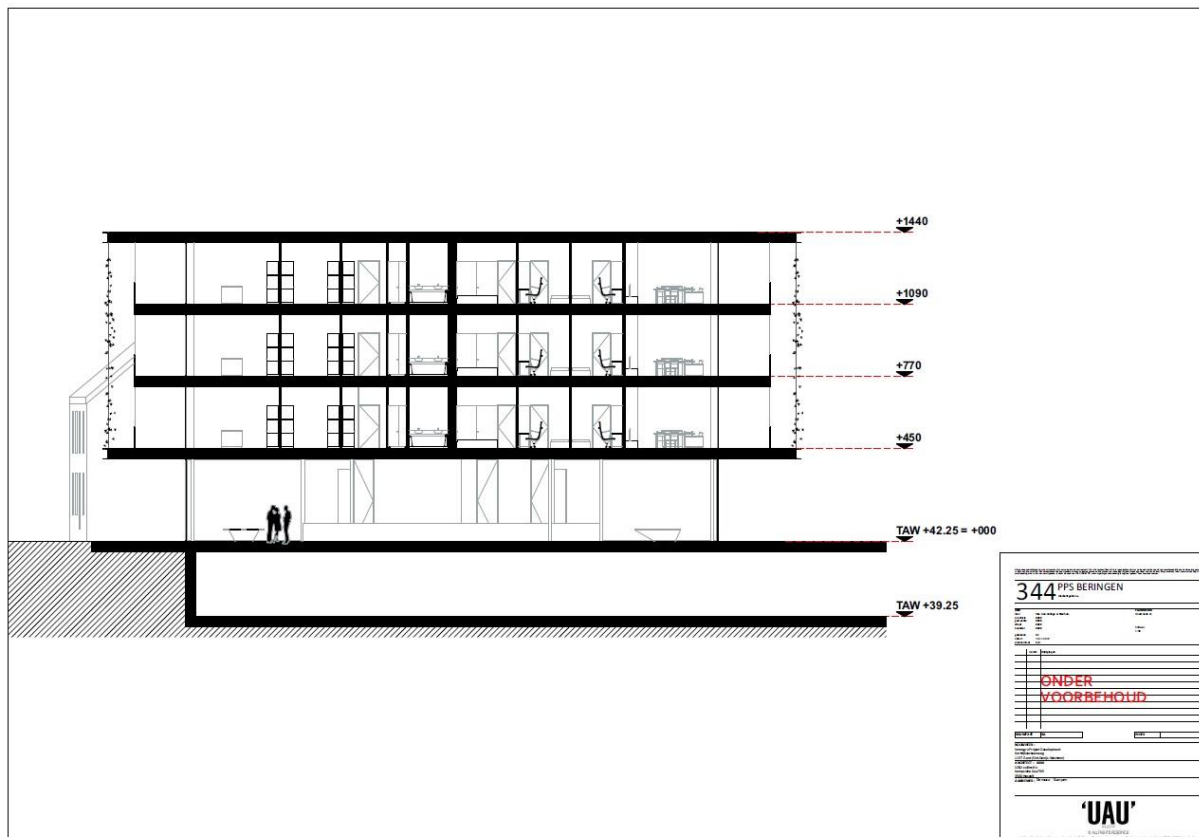
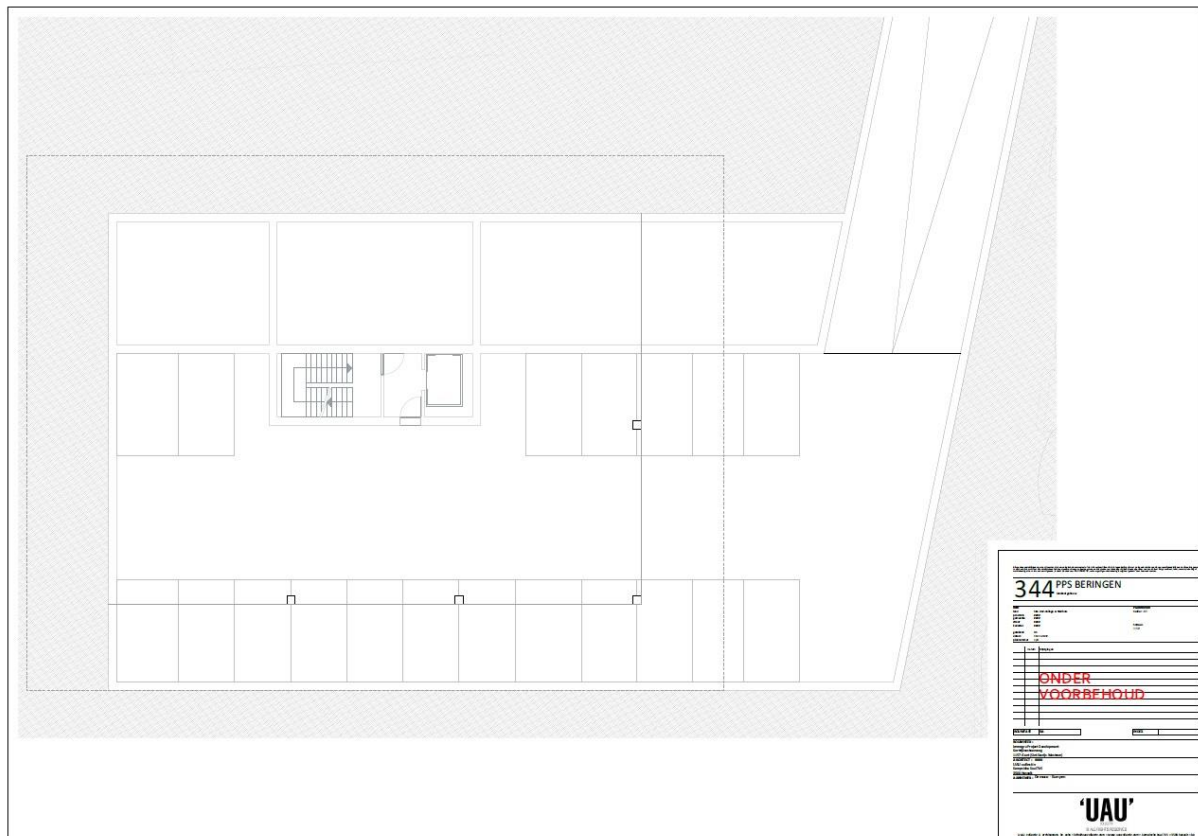
Riolering en nutsleidingen

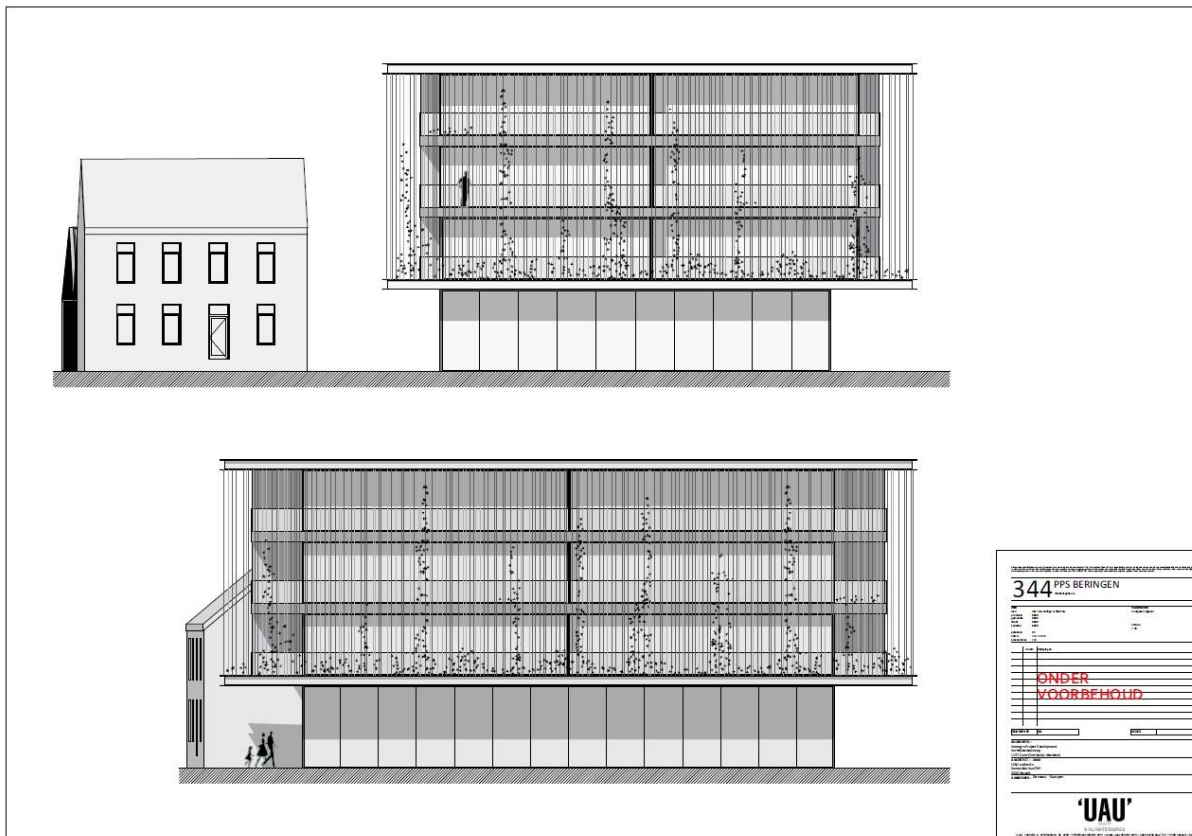
Ter hoogte van het nieuwe markante gebouw zijn nieuwe aansluitingen met de riolering en de nutsleidingen voorzien. Binnen het in te richten terrein zijn reeds meerdere rioleringsbuizen en rioleringsputten aanwezig waarbij zo veel mogelijk aangesloten wordt. Een uitgraving van max. 1 m diep wordt hiervoor verwacht.

De bodemingrepen zullen machinaal gebeuren d.m.v. een graafmachine.

Werfzone

De werfzone zal zich volledig binnen het huidige projectgebied bevinden. Hiervoor worden geen bijkomende bodemingrepen voorzien.

Afb. 3 a, b en c: Inplantingsplan van de werken, snede O-W doorheen het gebouw en de parking, en ter illustratie een zicht op de bovenbouw van het markante gebouw (Bron: UAU Collectiv, digitaal plan, dd 6/12/2017, schaal 1.50, code 2017L39).

1.5. Werkwijze, verloop en actoren

Het archeologisch bureauonderzoek beoogt om op basis van gekende of ontsloten bronnen het onderzoeksgebied af te bakenen en te beschrijven, reeds verstoorde zones in kaart te brengen, gekende aardkundige en paleo-ecologische kenmerken te inventariseren en gekende archeologische en historische waarden en indicatoren te inventariseren en in te schatten.⁶

- Volgende kaarten werden in het kader van dit deelaspect van het vooronderzoek dan ook geraadpleegd: de topografische kaart, de bodemkaart, de potentiële bodemerosiekaart per perceel, de bodembedekkingskaart 2012, de quartair geologische kaart, de tertiair geologische kaart en het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II (AGIV).
- Voor het projectgebied bestaat geen geomorfologische kaart. Wel werd een geomorfologische beschrijving opgemaakt door A. Verstraelen, in het toelichtingsboekje bij de Quartairgeologische kaart, kaartblad Tongeren.⁷ Deze beschrijving werd eveneens doorgenomen.
- Om een inzicht te bekomen in de reeds gekende archeologische waarden binnen het onderzoeksgebied en zijn directe omgeving werd de Centrale Archeologische Inventaris geraadpleegd.⁸
- Verder werd gebruik gemaakt van de archeologische verslagen die in de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksterrein plaatsvonden:

⁶ CGP (2016): 47.

⁷ Verstraelen A. (2000).

⁸ <https://geo.onroerenderfgoed.be/> en <http://cai.onroerenderfgoed.be/>

- Verschillende historische kaarten bestudeerd: de figuratieve kaart uit het kaartboek van de Abdij van Averbode (1659), enkele etsen en andere iconografische bronnen de *Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden*, opgemaakt op initiatief van Graaf de Ferraris (1771-1778),), het Primitief Kadasterplan (ca. 1825), de *Atlas der Buurtwegen* (1842), de *Vandermaelenkaart* (1846-1854) en de *Popp-kaart* (1842-1879). Deze laatste vier kaarten werden geraadpleegd via de website Geopunt.be. De *Popp-kaart* was echter niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Via de website Cartesius.be werden de topografische kaarten uit 1873, 1904, 1939, 1969, 1981 en 1989, opgemaakt door het Nationaal Geografisch Instituut en zijn voorgangers, bestudeerd.
- Ook werd een bezoek gebracht aan het Kadasterarchief van de Provincie Limburg te Hasselt. In de Stedelijke bibliotheek van Beringen werden meerdere boeken geconsulteerd. Het betreft o.m.:
 - Baerten J. (1965) De kaart van het Graafschap Loon ca. 1300. Het grafelijk domein – de steden, Overdruk uit Limburg, jg. XLIV, nr. 9-10, blz. 190-225.)
 - Beerten H., Bonneux P., Cierpial C. ea. (2013) Onderzoeksgids voor de geschiedenis van Loonse dorpen en steden in West-Limburg tot 1796 : Beringen, Herk-de-Stad, Heusden-Zolder, Lummen, Zelem, Wijer.
 - Bormans Y. (2000) Het Sint-Jozefscollege van Beringen 1700-2000, Beringen.
 - Brockmans C. (1986) Beringen. Stad en buitingen, Beringen.
 - Carmans J. (projectcoördinator) (s.d.) 10 Loonse steden. Atlas van het Graafschap Loon. Deze publicatie is de neerslag van een verzameling van gegevens en informatie over het Graafschap Loon door Urban Quantum bvba i.s.m. AT Osborne, in opdracht van de stad Borgloon.
 - Cuppens L. (1987) Beringen. Blik op het verleden, Nieuwkerken-Waas.
 - Gerits J. (1989) Historische steden in Limburg, Brussel.
 - Op het Eyndt (sd1) St. Jozefs gemeente college van Beringen : geschiedkundig overzicht 1700-1950, Beringen.
 - Op het Eyndt (sd2) voorwoord in: Ter gelegenheid van het 275-jarig bestaan van het Sint-Jozefcollege te Beringen, 1700-1975, Beringen.
 - Schouteden W. (sd) Beringen vroeger en nu : enige grepen uit de geschiedenis en de folklore van Beringen, Beringen.
- Verder werd veel informatie aangeleverd door Dhr. Patrick Vandavelde (ADK – UQ bm in het kader van de volledige ontwikkeling (masterplan)). Zo leverde hij ook de onderstaande rapporten aan:
 - De Keuster D., D’Haese J., Vandavelde P. en Dierck L. (2015) Volumestudie met haalbaarheidstoets (Projectnummer 15.083), ADK-UQ bm studie, Sint-Antonius-Zoersel.
 - De Keuster D., Vandavelde P. en D’Haese J. (2016) Projectdefinitie voor een Publiek-Private Samenwerking voor het ontwerp en de bouw van een nieuw stadhuis met inbegrip van de aanleg van de Publieke Ruimte en Private (Woon)Ontwikkeling , ADK-UQ bm studie, Sint-Antonius-Zoersel.
 - Geologica bvba (1988) Rapport D6273.
 - Gijbels M. (2016) Rapport: geotechnisch onderzoek Koerselsesteenweg, Graaf van Loonstraat en Collegestraat (SGS Rapport B51886), Beringen.
 - Mol. A.M. (2016) Boomtechnisch onderzoek bij 3 witte paardenkastanjes op het terrein van het Sint-Jozefscollege aan de Graaf van Loonstraat te Beringen (Terra Nostra Rapportage 2016).
- Ook werden *oude luchtfoto’s* (1979-1990, 2000-2003 en 2008-2011) die eveneens via de website Geopunt.be (AGIV) ontsloten zijn bestudeerd.
- Specifiek archiefonderzoek werd uitgevoerd voor de gehele ontwikkeling (masterplan) waar deze nieuwbouw een onderdeel van vormt. Het onderzoeksgebied heeft zoals boven reeds gemeld in het verleden een hoge dichtheid aan bebouwing gekend (historische stadkern). Een samenvatting van het eerder uitgevoerde historisch, archivalisch en cartografisch stadskernonderzoek werd ook opgenomen in deze nota.
- Als vooronderzoek in functie van de gehele ontwikkeling waar deze nieuwbouw deel van uit maakt werd eveneens een geofysisch onderzoek, en een proefputtenonderzoek uitgevoerd. Deze leverden voor de precieze locatie die wordt geëvalueerd binnen deze archeologienota echter geen relevante informatie op. De

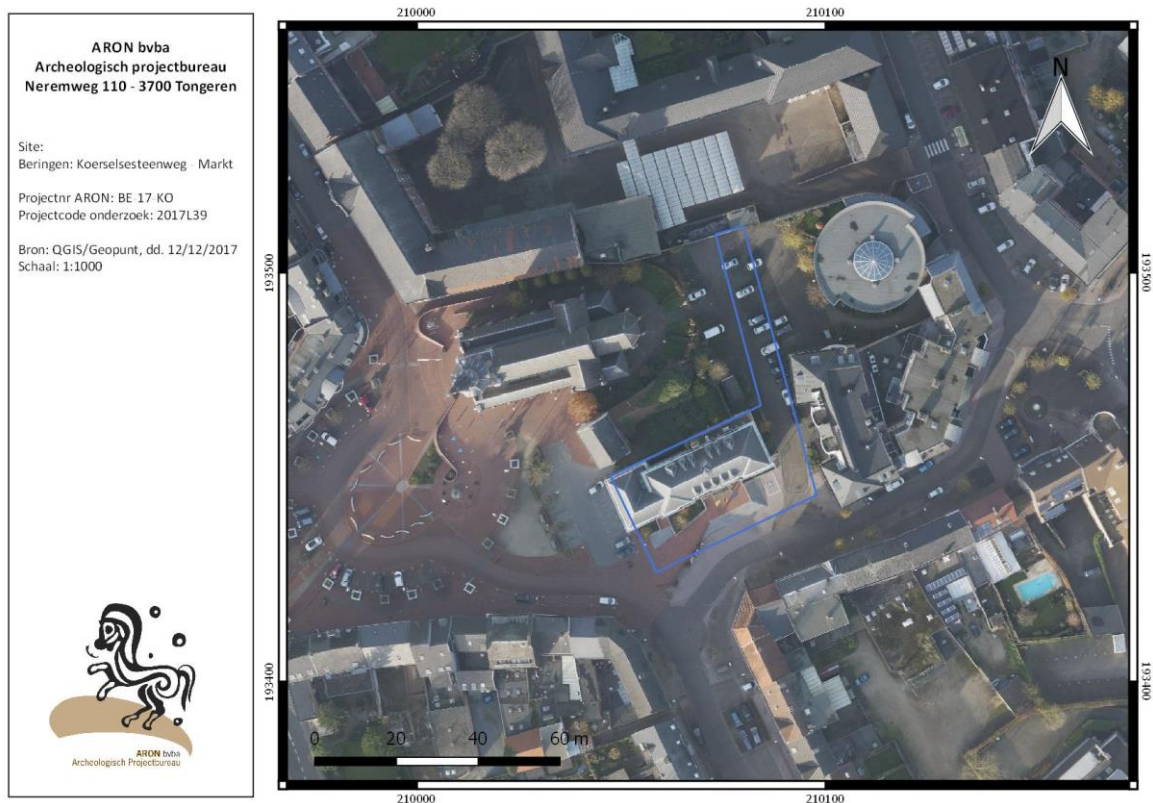
informatie uit deze beide vooronderzoeken is terug te vinden in de archeologienota voor het masterplan met de volledige ontwikkeling van de collegesite.

- Een aanvullend vooronderzoek zonder ingreep in de bodem onder de vorm van een geofysisch onderzoek (EMI onderzoek) werd uitgevoerd op 9/11/2016 door John Nicholls, van Target Archaeological Geophysics.
 - Een aanvullend vooronderzoek met ingreep in de bodem onder de vorm van een proefputtenonderzoek werd uitgevoerd op 24-26/01/2017 door erkend archeoloog en veldwerkleider Maxim Hoebreckx en assistent archeoloog Tomas Himpe met melding ID 29 (17-06-2016).
- De ligging van ondergrondse kabels en leidingen werd opgevraagd via KLIP. De initiatiefnemer bezorgde de tot nu gekende informatie over het plangebied.
 - Een visuele terreininspectie werd eveneens uitgevoerd.
 - Het bureauonderzoek werd uitgevoerd door Inge Van de Staey, en intern begeleid door Elke Wesemael, van het *archeologisch projectbureau Aron bvba*.

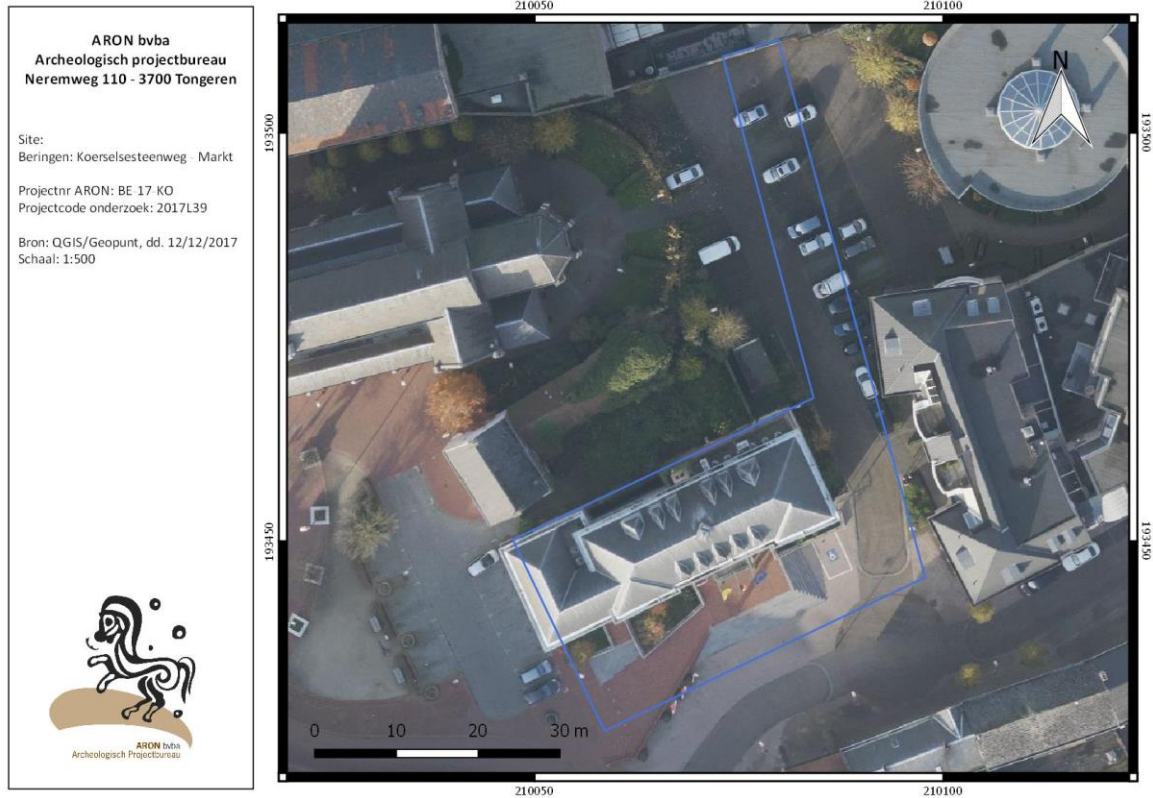
2. Assessmentrapport

2.1. Situering van het onderzoeksgebied

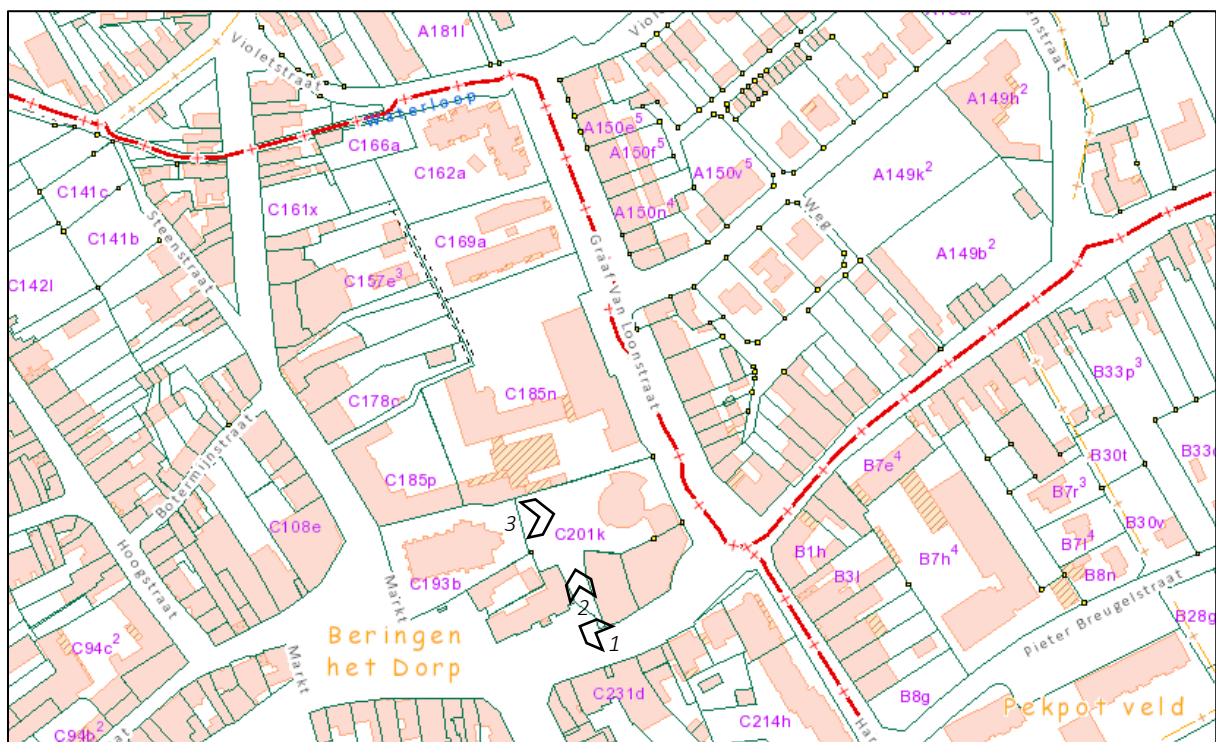
Het onderzoeksgebied is gelegen in het centrum van de stad Beringen en wordt omsloten door de Markt en de Hasseltsesteenweg in het oosten, de Koerselsesteenweg in het zuiden, en de doorgang naar een parkeerplaats (achterzijde bibliotheek) aan de oostzijde. Ten noorden van het projectgebied vinden we de collegesite, en de kerk van Beringen (Afb. 4). Het huidige stadhuis bevindt zich binnen het projectgebied, ter hoogte van perceel 200E. Het projectgebied wordt verder ingevuld met openbaar domein ten zuiden van het stadhuis, en met de parkeergelegenheid aan de achterzijde van de bibliotheek (het ronde gebouw op de luchtfoto)(perceel 201k). Het onderzoeksterrein (ca. 1.370 m²) bevindt zich in een gebied met voormalige historische bebouwing.

Afb. 4: Orthofoto met afbakening van het onderzoeksterrein in het blauw, en situering in de ruimere omgeving (Bron: QGIS/Geopunt)

Afb. 5: Situeringsplan detail, met zicht op het huidige bodemgebruik. Het volledige oppervlak is bebouwd of verhard

Afb. 6: Situeringsplan van waaruit de foto's (1 en 2) op het terrein zijn genomen (Bron: CADGIS/ARON bvba, dd.25/05/2016)

Afb. 7: Rechts: FOTO 1: Zicht op het bestaande stadhuis. Ook hier is het terrein volledig verhard. Trappen voorzien de toegang tot het stadhuis. Zicht uit het zuidoosten (Bron: ARON bvba, dd. 04/03/2016).

Afb. 8: FOTO 2: Zicht op de parking achter het stadhuis en de bibliotheek. De parking is volledig verhard. Links achter het stadhuis bevindt zich de kerk. in de achtergrond is vleugel C van het Sint-Jozefscollege zichtbaar. Zicht uit het zuiden (Bron: ARON bvba, dd. 04/03/2016).

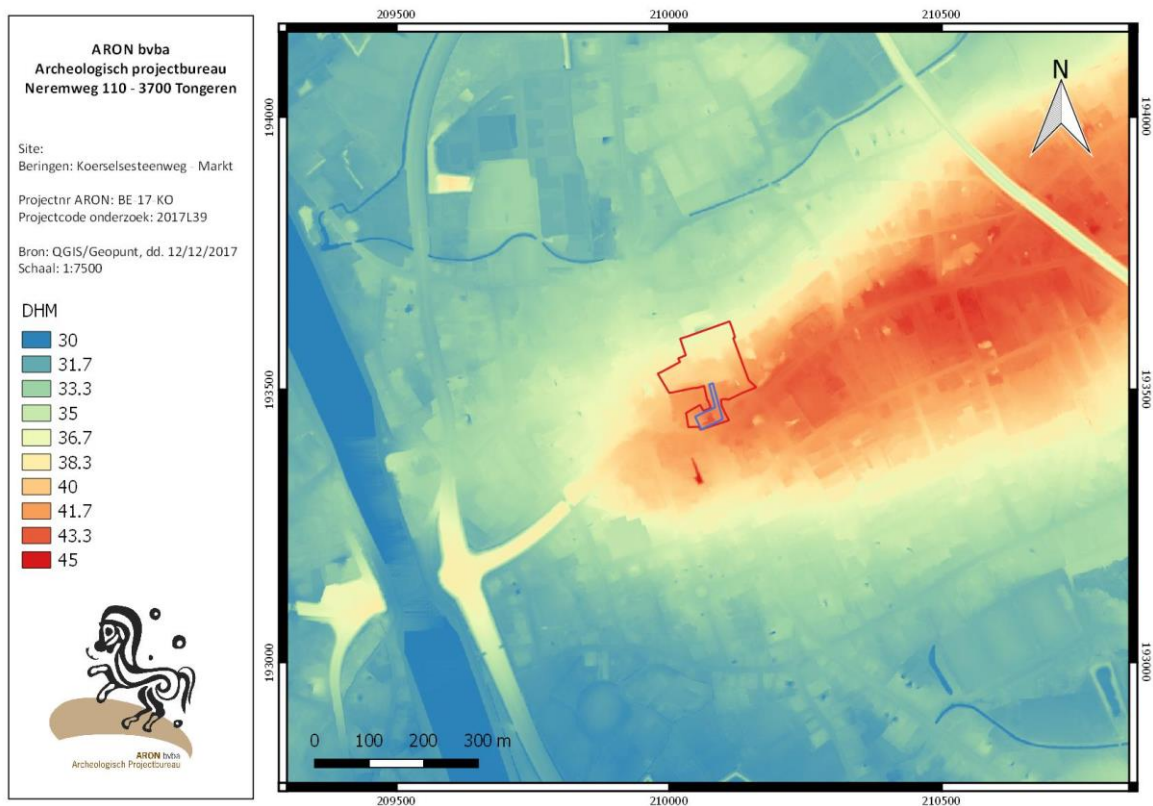

Afb. 9: FOTO 3: Zicht op de bibliotheek vanop de verharde parking. Zicht uit het noordwesten (Bron: ARON bvba, dd. 04/03/2016).

2.2. Landschappelijke en aardkundige situering

2.2.1. Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied

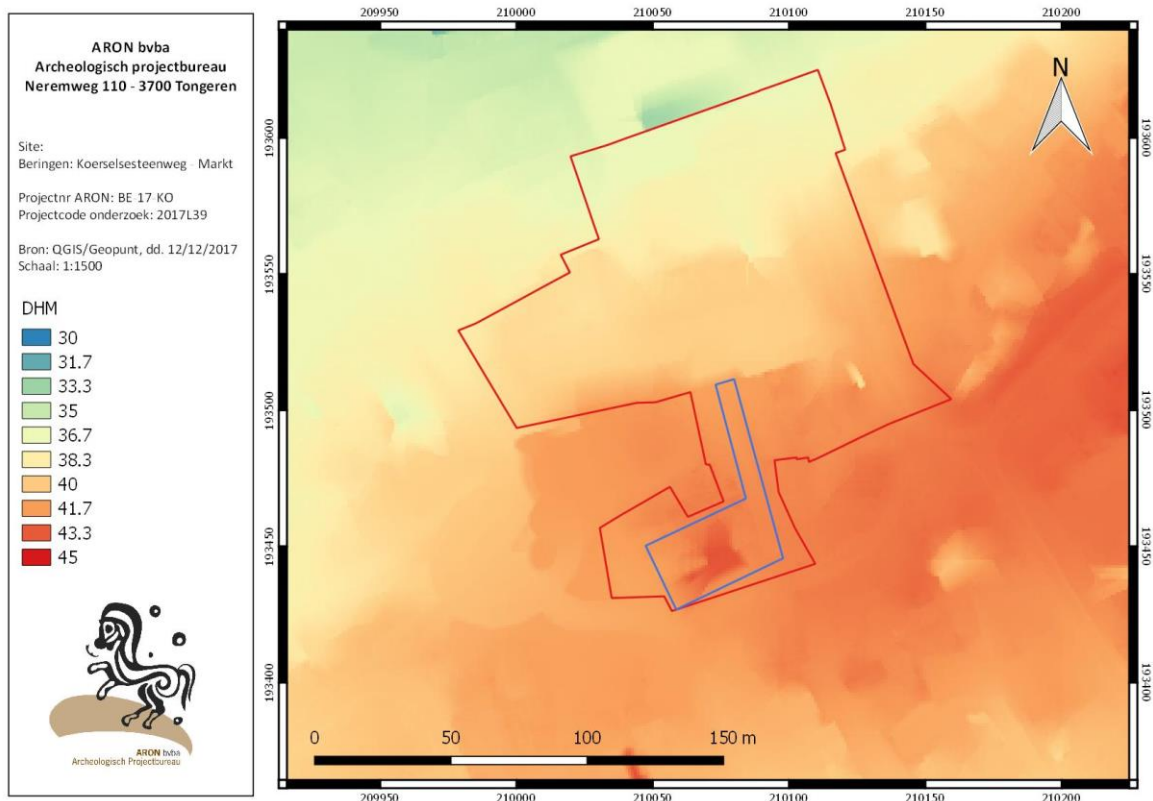
Beringen is gelegen in het Heuvelland van Lummen⁹, een heuvelig landschap waarvan het oppervlak gemodelleerd werd door de tertiaire ondergrond en het rivierstelsel. Zo wordt het reliëf gekenmerkt door het voorkomen van uitgesproken noordoost-zuidwestgerichte heuvels (Diestiaanheuvels), waarvan de toppen worden gevormd door ijzerzandsteen. Beringen-centrum is op de westflank van een zachte helling gelegen waarvan de langgerekte top zich ten oosten van het stadscentrum bevindt (Afb. 17). In het stadscentrum zijn de hoogteverschillen vooral op de Markt zichtbaar. Tussen de zone aan de kerk en de tegenover liggende gebouwen is er een beduidend niveauverschil. Het terrein helt hier sterk af in westelijke en noordelijke richting.¹⁰ Ook het terrein zelf stijgt vanuit noordelijke (van ca. 36 m TAW) in zuidelijke (ca. 42 m TAW) richting. Dit hoogteverschil is goed zichtbaar ter hoogte van de Graaf Van Loonstraat. Ter hoogte van de grens van het College en de parking naast de bibliotheek uit dit hoogteverschil zich in een talud van ca. 3 m hoogte (Afb. 18).

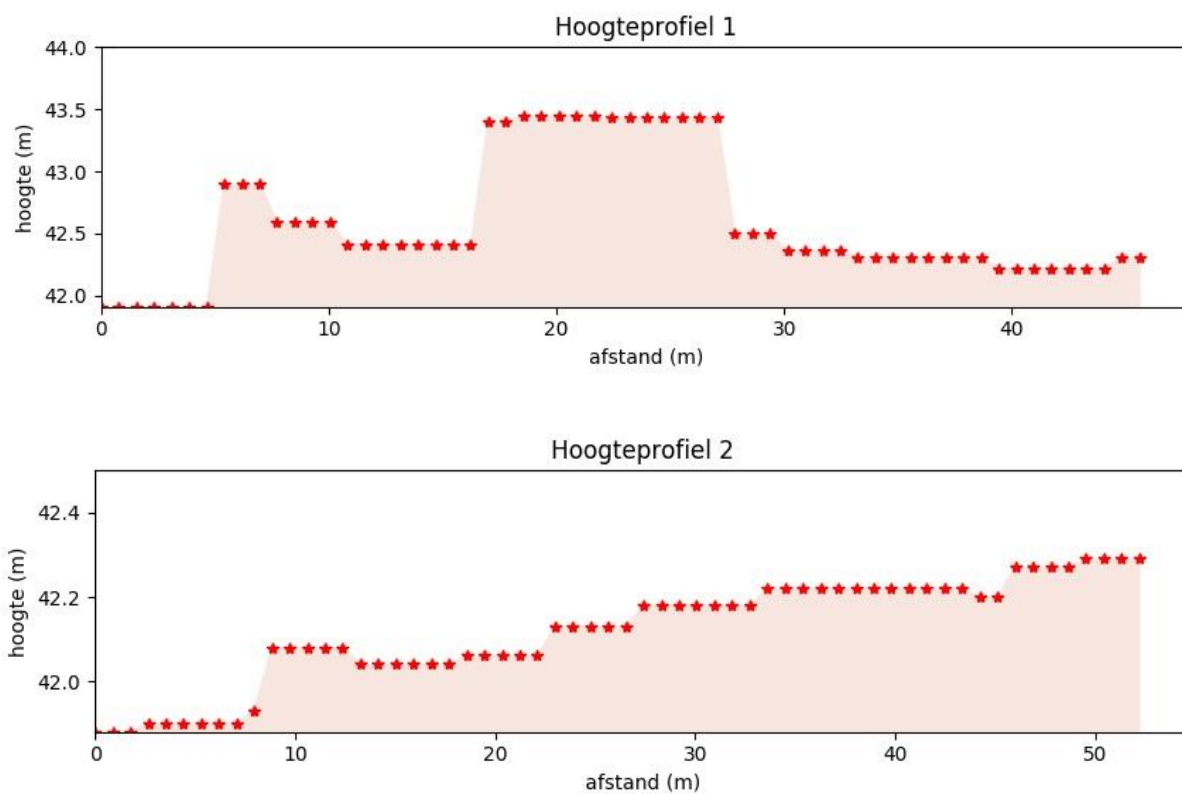
Afb. 10: Uittreksel uit het digitaal hoogtemodel Vlaanderen II met afbakening van het projectgebied in het blauw, en de aflijning van het volledige masterplan in het rood, hoogtes in TAW. (Bron: QGIS/Geopunt)

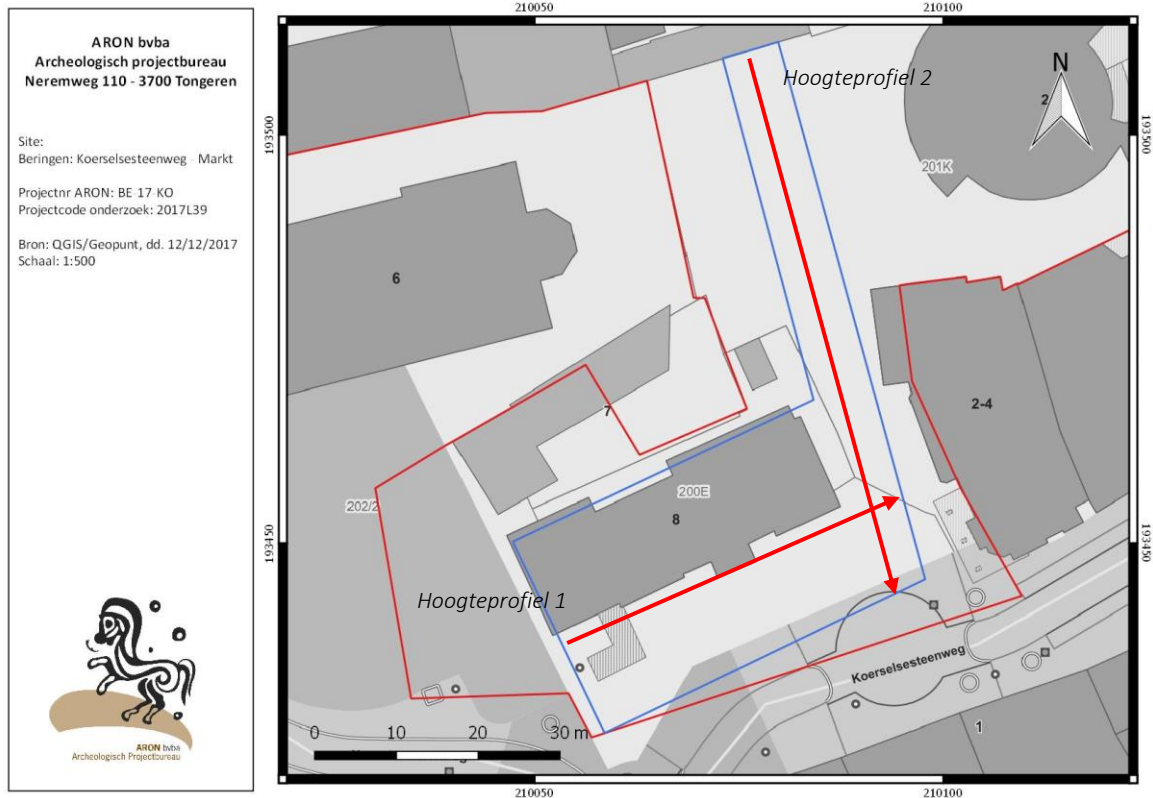
⁹ Gelegen in de driehoek Leopoldsburg-Houthalen-Halen.

¹⁰ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/cai/zone/140193>; Frederickx 1996, 4.

Afb. 11: Uittreksel uit het digitaal hoogtemodel Vlaanderen II met afbakening van het projectgebied in het blauw en hoogtes in TAW. (Bron: QGIS/Geopunt)

Afb. 12: Hoogteprofiel van het onderzoeksterrein, blauw het projectgebied, in rood het zuidelijke deel van het gebied wat binnen het ruimere masterplan heringericht zal worden (Bron: QGIS/Geopunt, digitaal plan hoogteprofiel, dd. 14/06/2016).

Het Albertkanaal situeert zich ca. 630 m ten westen van de onderzoekslocatie. Verder lopen de rivieren die in het Heuvelland van Lummen vloeien, parallel aan de strekking van heuvels die NO-ZW georiënteerd zijn. De rivieren lopen tussen deze heuvels in een moerassige vlakte. Men onderscheidt, van het noorden naar het zuiden:

- de Zwarte Beek met de Kleine Beek, de Oude Beek, de Schansbeek en de Winterbeek (52,5 tot 32,5 m TAW). De landrug ten noorden van de Zwarte Beek bereikt 52,5 m in het noordoosten en 40 m te Beringen-Mijn. De Zwarte Beek stroomt ca. 270 m ten noorden van het onderzoeksterrein.
- de Helderbeek met de Voortbeek (57,5 tot 30 m TAW) begrenst de zuidrand van de landrug vanaf het duinmassief van de Koerselse Heide (65 m) in het noordoosten tot Beringen in het zuidwesten (ca. 37,5 m TAW). De Helderbeek stroomt ca. 890 m ten zuiden van het terrein.
- Verder in zuidelijke richting stromen de Mangelbeek (Oude Molenbeek of Winterbeek) met de Jantenbeek, de Schaamloop, de Berkenbosbeek en de Schansbeemdenbeek (42,5 tot 27,5 m TAW). Deze vormt de noordelijke grens van het tertiaire massief van Teggergoed-Zolder (52,5 m TAW) en Viversel (30 m TAW). De Laambeek, tenslotte, vloeit in het zuidoosten en ontvangt er de Echelbeek (40-35 m).¹¹

2.2.2. Bodem en geologie

De ondergrond behoort tot het Kempens Bekken, een subsidentiegebied ten noorden van het Brabants Massief. Het Kempens Bekken werd tijdens drie subsidentiefasen opgevuld met een sedimentpakket dat naar het noorden toe dikker wordt. De materialen die in de derde fase van subsidentie werden afgezet, bestaat voornamelijk uit mariene sedimenten. De mariene sedimentaire cycli volgen elkaar op tot het einde van het tertiair, wanneer het gebied weer boven de zeespiegel stijgt. Op het einde van het tertiair (vanaf het midden-plioceen) ontwikkelt zich een rivierstelsel op de vrijgekomen regressievlakte. Met het terug schrijden van de zee gaan de rivieren zich dieper insnijden. Dit in combinatie met de hellingserosie, zal het moderne reliëf gaan vormen. Op dit oppervlak werden

¹¹ Baeyens 1975, 12.

tijdens het quartair de laatste sedimenten afgezet. Deze zijn van eolische oorsprong of bestaan uit rivierafzettingen waarin zich in het holoceen venen ontwikkelden.¹²

Ter hoogte van het onderzoeksterrein bestaat het tertiaire substraat uit de Formatie van Diest (afb. 13, roze), een marine formatie die wordt gekenmerkt door een bruingroen tot grijsgroen glauconietrijk middelmatig tot grof zand met zeer dunne kleilaagjes ("clay drapes"). Door verwerking is het zand meestal limonietisch geelbruin en aaneen geklit tot ijzerzandsteenbanken waarin duidelijk een gekruiste gelaagdheid herkenbaar is.¹³ De Formatie van Diest gaat terug tot het Laat-Mioceen toen de zeespiegel steeg en Vlaanderen overspoeld geraakte door de zee. Parallel met het strand ontwikkelden zich, net zoals bij onze huidige Noordzee, een reeks van zand- en grindbanken.¹⁴ Het zand van de Diestiaanzee bevatte een hoog percentage aan glauconiet, dat voor een stuk uit ijzer bestond. Na het terugtrekken van de Diestiaanzee werd dit ijzer aan de lucht blootgesteld en oxideerde waardoor de zandkorrels tot ijzerzandsteen samenklitten.¹⁵ Deze ijzerzandstenen boden meer weerstand aan de latere erosie zodat deze zandbanken nog steeds in het landschap als kenmerkende langwerpige heuvels, zogenaamde getuigenheuvels, te zien zijn.¹⁶ Daar waar de rivieren zijn ingesneden in het oorspronkelijke oppervlak vormden zich diepere valleien. Het onderzoeksterrein bevindt zich op een langgerekte rug die gevat zit tussen de vallei van de Zwartebeek en de Helderbeek.

Afb. 13: Uittreksel kaart Tertiair, formatie van Diest (roze) met afbakening van het onderzoeksterrein in het blauw.

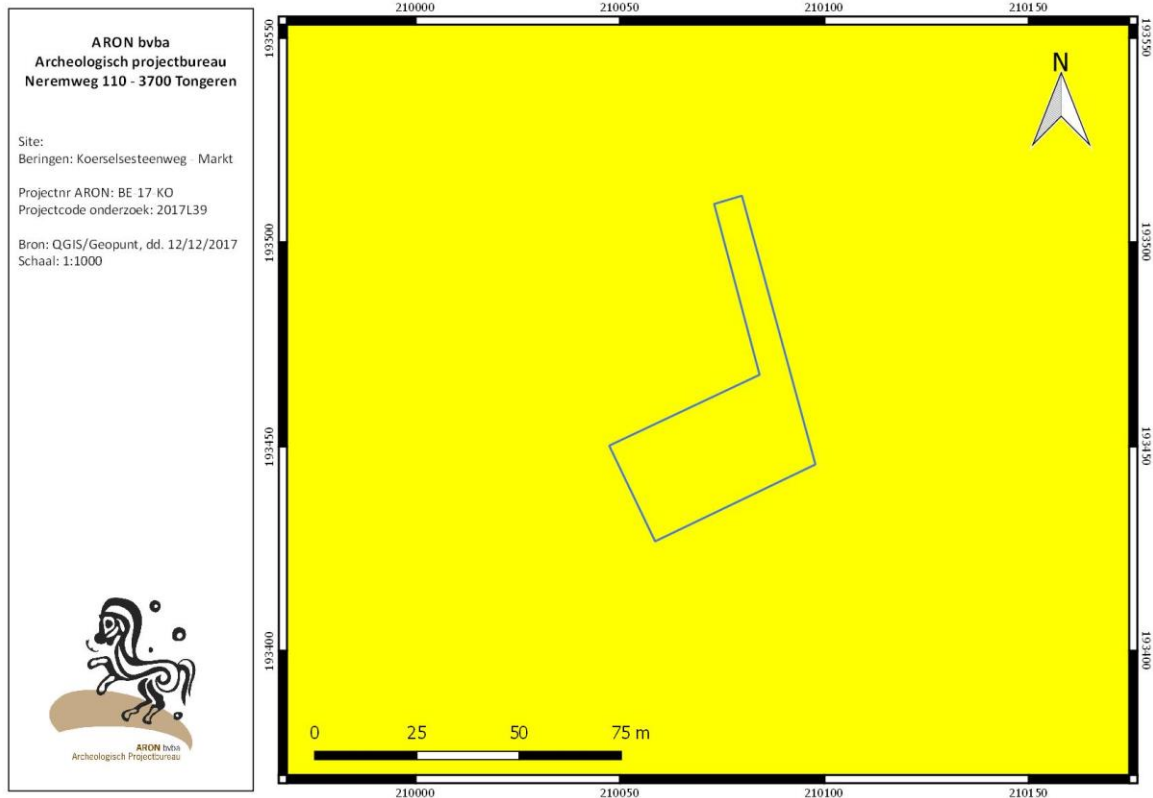
¹² Frederickx ea. 1996, 5.

¹³ De Geyter 1999, 34.

¹⁴ Broothaers s.d., 8.

¹⁵ Delauré 2012, 4.

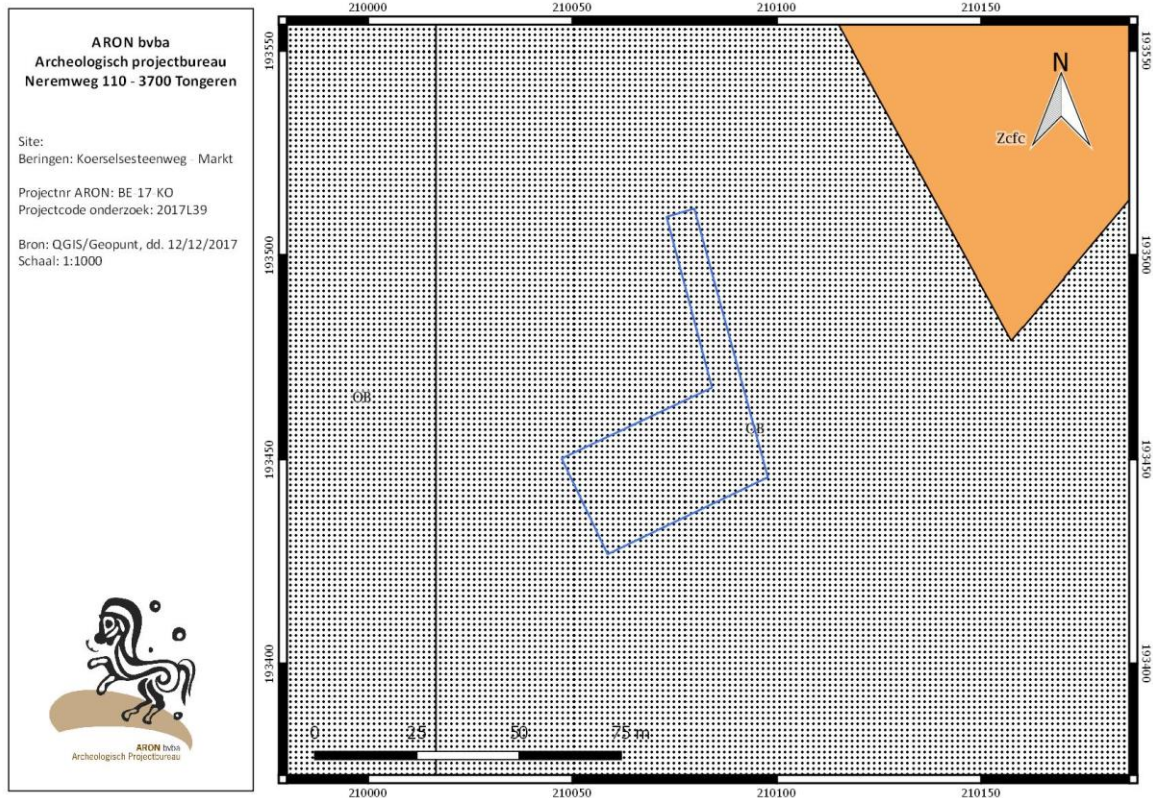
¹⁶ Broothaers s.d., 8.

Afb. 14: Uittreksel Quartair profieltypekaart kaartblad 25 Hasselt, formatie van Wildert (geel), met afbakening van het onderzoeksterrein in het blauw.

Tijdens het laat-pleistoceen werd een dekpakket of oude alluviale afzettingen op deze tertiaire afzettingen gedeponeerd. Het dekpakket is een afzetting van wisselende dikte dat het ganse gebied als een mantel overdekte. Het pakket is gemiddeld 2 tot 4 m dik, maar is meestal heel dun (minder dan 1 m) op de heuveltoppen en kan op sommige plaatsen (in de dalen) een heel dik pakket vormen (tot 10 m). Deze afzettingen zijn van eolische oorsprong en werden gedurende de Weichsel ijstijd door N-NO winden afgezet. Het leem dat het lichtst is, werd het verst getransporteerd en bedekte het zuidelijke deel. Het zand werd iets noordelijkere afgezet. Ter hoogte van het onderzoeksterrein staan deze afzettingen gekarteerd als zanden van de Formatie van Wildert, gele tot geelgrijze, zwaklemige eolische zanden (Afb. 14, geel).¹⁷

¹⁷ Frederickx 1996, 21.

Afb. 15: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksterrein in het blauw.

Op de bodemkaart staat een groot deel van de stadskern van Beringen, waaronder ook het onderzoeksterrein, aangeduid als bebouwde zone (OB) (Afb. 15). De oorspronkelijke bodemopbouw op het terrein kan echter wel gereconstrueerd worden aan de hand van de omliggende bodems en de topografie van de stad. Net ten oosten van het terrein wordt een (matig) droge tot matig natte zandbodem met weinig duidelijke humus en/of ijzer B-horizont weergegeven (Zbfc, Zcf, Zcfc, Zdfc). Variante in het moedermateriaal ...c duidt aan dat de materialen in de diepte een geel-of groenachtige kleur bezitten (cfr. Formatie van Diest). Ook de iets meer ten zuidoosten aangeduide w-Scf- en Scfc-bodem geeft een vergelijkbare bodem aan. Bij deze matig droge lemig-zandgronden met weinig duidelijke humus en/of ijzer B-horizont geeft substraat w het voorkomen van een klei-zandsubstraat aan, beginnen op geringe of matige diepte (20-125 cm) (cfr. Formatie van Diest).

2.3. Historische situering

2.3.1 Beknopte historiek van Beringen

Beringen wordt in een *cartularium* van de abdij van Corbie voor het eerst vermeld in 1120 als Beringe. Andere vormen komen voor als Berenges (1171), Beringen (1188) en Baringen (1200). Deze naam met het Germaanse -hem of -ingahem-suffix zou 'nederzetting van (de lieden van) Bero' betekenen en kent zijn oorsprong in de 6de tot 8ste eeuw.¹⁸ Van deze vroegmiddeleeuwse fase zijn tot nu toe evenwel geen archeologische restanten teruggevonden (zie infra).¹⁹

Beringen was een allodiale heerlijkheid, die volgens de traditionele geschiedschrijving deel uitmaakte van het patrimonium Sancti Adelardi, het erfgoed van Sint-Adelardus van Corbie.²⁰ Toen de H. Adelardus in het klooster trad, schonk hij zijn patrimoniale bezittingen, waaronder ook Paal, Heusden en Beringen, rond 770 aan de abdij van Corbië in Picardië, waar hij abt werd in 781 tot 827.²¹ De verdwenen kloosterhoeve 'Het Herenhof', die tijdens de Middeleeuwen in het centrum van Beringen was gelegen (thv de Markt 7), zou hiernaar refereren.

Later verwierf de graaf van Loon de voogdijrechten over Beringen. In 1211 verleende Lodewijk II, graaf van Loon, aan de inwoners van Beringen de Luikse vrijheid. Zeer waarschijnlijk gebeurde dit zonder overleg met de abt van Corbie. Later werd de scheve situatie rechtgezet en graaf Arnold IV van Loon bekrachtigde in 1239 de stadsrechten van Beringen, met de uitdrukkelijke toestemming van de abt van Corbie.²² Een ca. 20 jaar oudere oorkonde geeft echter weer dat Lodewijk II in 1211 dit privilege mogelijk reeds toegekend had.²³

Kort nadat Beringen van de graaf van Loon zijn vrijheidsbrief had verkregen, werd de stad omwald. Op gerechtelijk vlak was Beringen verdeeld in twee gebieden: binninghe en buytinghe. Tot de 'binninghe', de 'stad' behoorden de omwalde stadskern, Broekhoven, De Mot, Gravendaal Kommelo, Terbeck, Terhagen en Terhulsen. Tot de 'buiting' werden gerekend: Brelaar, Geenhout, Gestel, Katermeir, Meelberg, Paal, Reysselt en Tervant.²⁴ In de vrijheid of binninghe fungeerde de binnenbank, die het Luikse recht volgde. De buitenbank van de buytinghe sprak Loons recht. Aanvankelijk had elke bank haar eigen schepenen. Vanaf de 16de eeuw waren beide schepenbanken uit dezelfde personen samengesteld, die echter wel afzonderlijk Luikse en Loonse zittingen hielden naargelang de akten betrekking hadden op de binninghe of buytinghe. Het stadsbestuur was in handen van twee jaarlijks verkozen burgemeesters, één voor de vrijheid (binninghe) en één voor de buythinge.²⁵

De zeer oude Sint-Pietersparochie, waarschijnlijk een stichting van de abdij van Corbie, behoorde tot het bisdom Luik, het aartsdiaconaat van de Kempen en het landdecanaat Beringen. Het patrocinium Sint-Pieters wijst op een vroegmiddeleeuwse oorsprong. Het oorspronkelijke kerkgebouw werd in de 10de eeuw vervangen door een driebeukige romaanse kerk met toren, transepten en later een koor in gotische stijl. De troepen van Karel de Stoute verwoestten in 1467 de kerk. De heropgebouwde kerk werd tijdens de godsdiensttwisten in de 16de eeuw opnieuw verwoest. In vrij korte tijd werd een nieuwe kerk gebouwd, dat in 1654 andermaal werd afgebrand, ditmaal door de Lorreinen. Van de nieuw opgerichte kerk stortte de toren in 1893 in, wat een deel van het schip vernielde. Overledenen werden begraven in en rondom de kerk, op het ommuurd kerkhof.²⁶ Ook het kerkhof werd bij de verwoestingen door de Lorreinen (1654) verwoest.²⁷

Rond de stad bevonden zich acht geïdentificeerde motteheuvels: 't Casselet, Terbeck, Terhaegen, Terhulzen, Broeckhoven, de Mot, Graevendaal en Edelbamt in Commelo (zie infra). Het gebruik van motten als militaire versterking komt ten vroegste voor vanaf de 11de eeuw. Het bodemarchief van deze motten bevat vermoedelijk

¹⁸ Gysseling 1960, 126; ADK-UQ *bm of De Keuster ea.* 2015, 14; <https://inventaris.onroerendergoed.be/dibe/geheel/120879>.

¹⁹ Brockmans 1986, 10; <https://inventaris.onroerendergoed.be/cai/zone/140193>;

²⁰ Gerits 1989, 17.

²¹ Brockmans 1986, 27.

²² Brockmans 1986, 10; Carmans *sd.*, 98; Gerits 1989, 17; ADK-UQ *bm of De Keuster ea.* 2015, 14-16; <https://inventaris.onroerendergoed.be/dibe/geheel/120879>;

²³ Baerten 1965, 220.

²⁴ Gerits 1989, 18; Carmans *sd.*, 98; <https://inventaris.onroerendergoed.be/cai/zone/140193>

²⁵ Gerits 1989, 18.

²⁶ ADK-UQ *of De Keuster ea.* 2015, 14-16; Gerits 1989, 22.

²⁷ Brockmans 1986, 19.

een substantiële informatiebron voor de reconstructie van de (vroeg)middeleeuwse geschiedenis, samen met al dan niet aanwezige archeologische resten in de historische kern van Beringen.²⁸

Beringen lag op een knooppunt van de handelswegen Brussel-Düsseldorf, Diest-Venlo en Antwerpen-Keulen. De laatste afstand werd in drie dagen overbrugd, waarbij in Beringen een rustplaats was. Langs deze handelsweg(en) groeide Beringen in de 13de-15de eeuw uit tot een bloeiend klein-regionaal handelscentrum met een vrij belangrijke lakennijverheid. Verder bestonden in Beringen verschillende paenhuysen of brouwerijen.²⁹

In 1559 verkocht de abdij van Corbie haar heerlijke rechten in Beringen aan Godfried van Bocholtz, heer van Grevenbroek. Door het huwelijk van diens dochter met de heer van het Land van Ham, kwam de heerschappij Beringen in handen van de bewoners van het kasteel van Oostham. Achtereenvolgens leverden de families van Bocholtz (16de eeuw), van Hoensbroeck (17de eeuw), de Chastelet en van Isendorn (15de eeuw) de heren van Beringen.³⁰

Door zijn gunstige ligging bij een knooppunt van verkeers- en handelswegen werd Beringen echter ook verschillende keren belegerd, ingenomen en vernield door militaire eenheden in de loop van de 15de, 16de en 17de eeuw. De grondige verwoesting van de stad in 1654 door de troepen van Karel van Lorreinen kwam Beringen nooit te boven. De stad verviel tot een eenvoudig landbouwdorp.³¹

Tot in de 17de eeuw waren de woonhuizen hoofdzakelijk opgetrokken in vakwerk en voorzien van strodaken. Beringen werd echter verschillende keren door brand volledig in as gelegd (oa. in 1584, 1593, 1654). Om het brandgevaar in te dijken werden vanaf het begin van de 17de eeuw stedelijke ordonnances vervaardigd voor de veiligheid van bakovens en tegen het gebruik van vuur in schuren. Bovendien stimuleerde het stadsbestuur het versteningsproces van de woonhuizen. Een ordonnantie van 1633 bepaalde dat de huizen voortaan met leien moesten afgedekt worden in plaats van met stro. Verder voorzag een vordering van 1637 het gebruik van natuur- en baksteen voor de woningbouw.³²

Ingrijpende wijzigingen in de stedelijke samenleving en in het economisch patroon kwamen pas met de oprichting van de steenkoolmijn van Beringen, die bovendien een aanzienlijke bevolkingstoename tot gevolg had. De eerste verkenningsboringen startten in 1902. Zij bewezen dat de ondergrond voldoende steenkolen bevatte om er een mijnzetel op te richten. Met het oog op een optimale vestigingsplaats werd in 1904-1909 een reeks proefboringen verricht. Uiteindelijk werden de mijnegebouwen en de bijbehorende installaties op het grondgebied van Koersel opgetrokken. De concessie "Beringen-Koersel" (1906), de koolmijn van Beringen, werd operationeel in 1922.³³

2.3.2. Iconografische en cartografische bronnen van de stad en het onderzoeksterrein

Een overzicht van de iconografische bronnen en historische kaarten, met hun belangrijkste aanduidingen in het onderzoeksgebied, wordt in deze paragraaf gegeven. Voor meer info over de belangrijkste historische gekende elementen op het onderzoeksterrein (cfr. het Sint-Jozefscollege, de Markt en de stadsomwalling) verwijzen wij verder de archeologienota die voor het volledige masterplan voor de herinrichting van de collegesite zal worden opgemaakt.

²⁸ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/cai/zone/140193>

²⁹ Carmans *sd.*, 98; ADK-UQ *bm of De Keuster ea.* 2015, 14-16.

³⁰ Beerten 2013, 8.

³¹ ADK-UQ *bm of De Keuster ea.* 2015, 14-16; Gerits 1989, 28.

³² Gerits 1989, 28.

³³ Carmans *sd.*, 98.

Afb. 16: Panorama van Beringen, gravure door Robert Peril (16de eeuw) (Bron: Carmans s.d., 99 en Gerits 1989, 18).

De oudste bekende iconografische bron van Beringen is een gravure van *Robert Peril*, gemaakt rond 1510 (Afb. 16). Deze gravure geeft een schetsmatige weergave van het panorama van de stad Beringen. Aangezien het niet de bedoeling was een volledig getrouwe weergave van de werkelijkheid te schetsen, dient deze prent met enige voorzichtigheid bekeken te worden. Toch is deze schets interessant aangezien het als enige een beeld geeft van de stad voor de grote verwoestingen van 1584. Als men de kerk als ankerpunt neemt, lijkt het erop dat de schets gemaakt is vanuit het zuiden/zuidoosten. De toren van de kerk staat in het westen, het schip is naar het oosten gericht. Dit zou echter inhouden dat de stad over een noordelijke poort beschikte, wat niet het geval lijkt te zijn (zie infra).

Men kan er ook van uit gaan dat de schets gemaakt is om zoveel mogelijk van de stad in beeld te brengen zonder echt rekening te houden met de exacte ligging van de gebouwen. De versterking van de stad bestaat uit een stadsmuur met kantelen en twee ingebouwde torens op een aarden wal. Drie poorten geven toegang tot de stad.

Het centrale plein is de huidige Markt. Centraal op het plein staat een soort lakenhalle of stadhuis. Daarachter staat een 'monument' in de vorm van een zuil op een cilindrische conisch omhooglopende sokkel bekroond met wat lijkt op een bol en een kruis. Of dit monument verwijst naar het 'perron' van Beringen is mogelijk. Perrons of stadspalen zijn te vinden in plaatsen die behoorden tot het vroegere Prinsbisdom Luik, namelijk in de zogenaamde Goede Steden. Het is een symbool van vrijheid en autonomie. Links van het centrale gebouw met vlaggenmast ligt een waterpoel, mogelijk verwijzend naar de vroegere oorsprong als dries met centrale drenkplaatsen voor het vee.³⁴ De kerk, die rechts van het centrale gebouw wordt aangeduid, wordt door meerdere gebouwen omgeven. Of er een kerkhof rondom de kerk aanwezig was, is niet duidelijk op deze gravure.

Ook op de figuratieve kaart uit het kaartboek van de Abdij van Averbode (Afb. 17), gemaakt door *Cornelis Lowis* (1661-1680) in de 17de eeuw, kan het onderzoeksgebied onmogelijk in detail gesitueerd worden. Het boek bestaat uit aquarellen op perkament, die de goederen met betrekking tot de abdij van Averbode nauwkeurig weergeven. Eén kaartblad toont de goederen van Lummen en omgeving. Aan de rand is daarbij het stadje Beringen ingetekend.

³⁴ ADK-UQ bm of De Keuster a. 2015, 15; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/cai/zone/140193>.

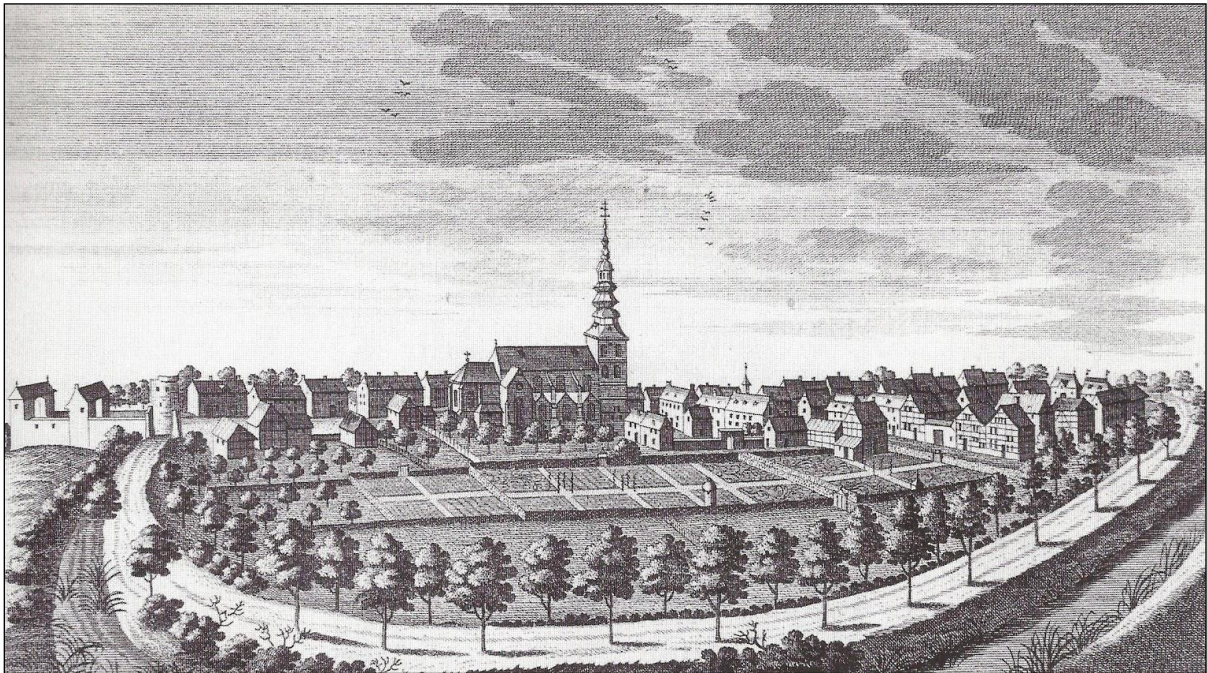

Afb. 17: Detail uit het kaartboek van de Abdij van Averbode, 1659 (Bron: Van Ermen 1997, 104).

Op een panorama van Beringen getekend door *Remacle Le Loup* (ca. 1730, Afb. 18) wordt de stad vanaf het noorden afgebeeld. De stad wordt door een stadsvest omgeven. In het oosten (links op de gravure) wordt een poortgebouw afgebeeld. De kerk staat in het centrum van de stad weergegeven. Het zuidelijke en westelijke deel van de stad is bebouwd, het noordelijke en oostelijke deel van het gebied binnen de stadswal wordt hoofdzakelijk ingenomen door tuinen, akkers en boomgaarden. Ten noorden van het kerkgebouw situeren zich enkele gebouwen langs de huidige Collegestraat, die mogelijk op dat moment reeds door het college (zie infra) werden ingenomen. De rest van het onderzoeksgebied lijkt onbebouwd en wordt door tuinzone ingenomen. Enkele kleinere woonhuizen of bijgebouwen bevinden zich mogelijk wel in het oosten van het terrein, dat door de stadsvesten wordt begrensd. Een kopergravure uit 1744, naar een pentekening van *Remacle le Loup*, geeft een vergelijkbaar beeld (Afb. 19).

Afb. 18: Pentekening van Remacle Le Loup (ca. 1730) (Bron: Carmans s.d., 99 en Gerits 1989, 19).

Afb. 19: Gezicht op de stad Beringen. Kopergravure, naar de pentekening van Remacle Le Loup, 1744. (Bron: Carmans s.d., 99 en Gerits 1989, 19).

Afb. 20: Detail uit de kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgesteld door Graaf de Ferraris (1771-1778) met situering van het onderzoeksterrein (Bron: QGIS/Geopunt)

Het stratenpatroon in de omgeving van het onderzoeksterrein is op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgenomen op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778, Afb. 20) duidelijk te herkennen.

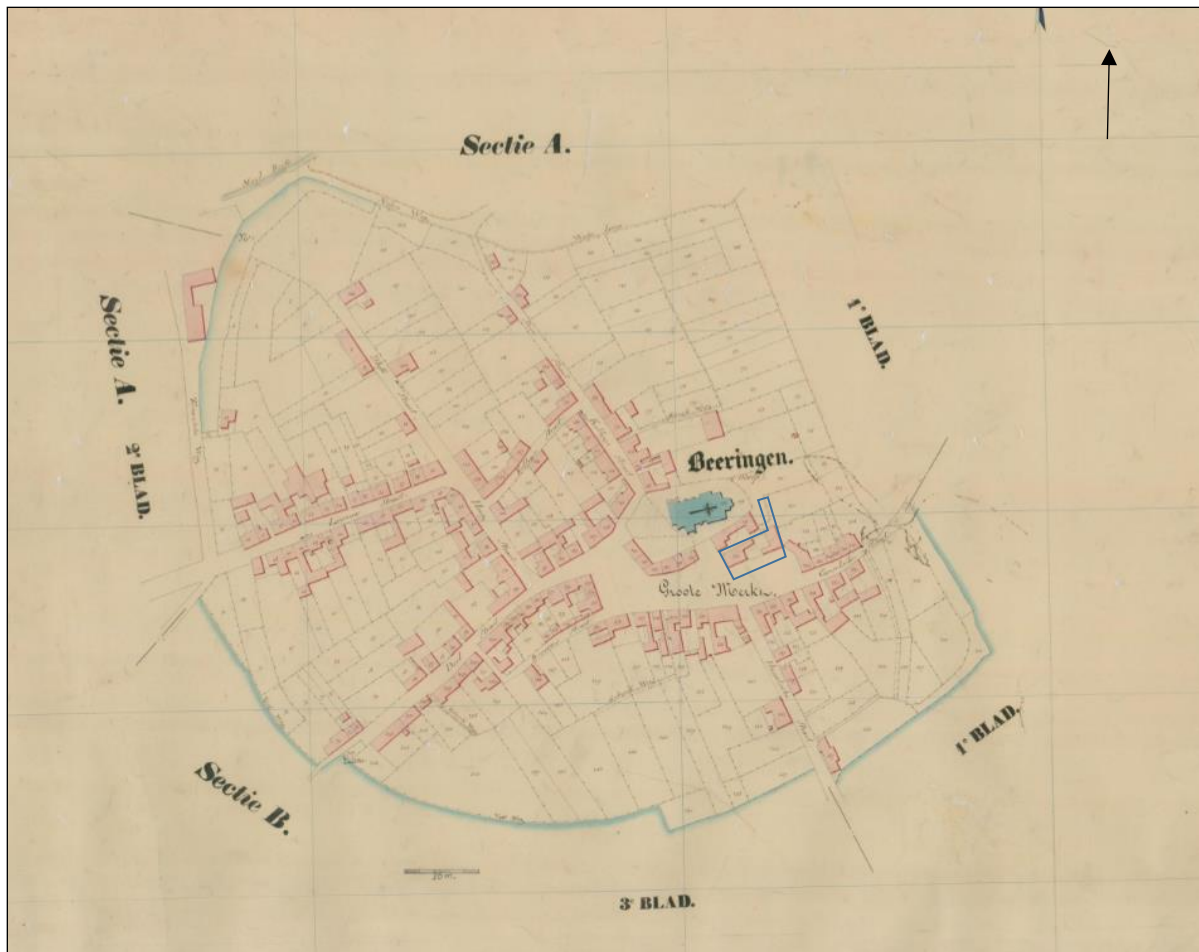
De Sint-Pietersbandenkerk wordt door een kerkhof en kerkhofmuur omgeven maar bevinden zich net buiten het onderzoeksterrein. Bebouwing bevindt zich langs deze kerkhofmuur, ter hoogte van de huidige Markt. Ten zuiden van het onderzoeksgebied is bebouwing langs de Markt en de Koerselsesteenweg - die eerder als een uitloper van de Markt te herkennen is - aangeduid. Een blauwe stip duidt vermoedelijk een waterpunt (openbare pomp) aan.

Een vergelijkbare situatie is waarneembaar op de Atlas van de Buurtwegen (1845, Afb. 21). In het westen en zuiden van het onderzoeksterrein, langsheen de Markt en de Koersesesteenweg, is het onderzoeksterrein bebouwd. De kerk en de omgevende kerkhofmuur situeert zich net ten oosten van het terrein. Een waterpunt of pomp staat niet meer ingetekend.

Afb. 21: Atlas van de Buurtwegen (ca. 1841) met aanduiding van het onderzoeksgebied (rood)

De primitieve kadasterkaart (ca. 1850, Afb. 22), de gereduceerde kadasterkaart (Afb. 23) en de Vandermaelenkaart (1846-1854, Afb. 24) geven een vergelijkbaar beeld. Ook op deze kaarten is het onderzoeksterrein langsheen de Markt (cfr. Groote Merkt, Primitief Kadasterplan) en de Koersesesteenweg (cfr. Coorselsche Straet, Primitief Kadasterplan) bebouwd.

Afb. 22: De Primitieve Kadasterkaart (ca. 1850) van de binnenstad van Beringen (Kadasterarchief Limburg). Projectgebied in het blauw. (Bron: Kadasterarchief Hasselt, digitaal, schaal onbekend).

Afb. 23: Detail uit de Gereduceerde Kadasterkaart (ca. 1850) met situering van het onderzoeksterrein (blauw)

(Bron: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/cai/zone/140193>, digitaal, schaal onbekend).

Afb. 24: Vandermaelenkaart (ca. 1850) met aanduiding van het onderzoeksgebied (rood)

Afb. 25: Links: Topografische kaart uit 1904 met aanduiding van het onderzoeksgebied (rood) (Bron: Cartesius, digitaal plan, dd. 12/12/2017, schaal onbekend).

Afb. 26: Rechts: Topografische kaart uit 1939 met aanduiding van het onderzoeksgebied (rood) (Bron: Cartesius, digitaal plan, dd. 12/12/2017, schaal onbekend).

Op de topografische kaarten van het begin van de 20ste eeuw (Afb. 25 en Afb. 26) is de middeleeuwse stadsstructuur van Beringen niet of nauwelijks nog herkenbaar in tegenstelling tot andere Loonse steden in Limburg. Beringen heeft immers haar middeleeuwse structuur sterk vervaagd door een nieuw stratenpatroon aan te leggen in de 20ste eeuw. Op de topografische kaart van 1904 wordt ten oosten van het onderzoeksterrein verwezen naar de tiendaagse veldslag van 1830-1831 (Afb. 25).

Het uitzicht van de Markt onderging een eerste grondige wijziging in 1938, door de aanleg van de Paalsesteenweg.³⁵ Het terrein ter hoogte van het College raakte in de loop van de 20ste eeuw volgebouwd tot haar huidige vorm (zie infra). De huizen die ter hoogte van het huidige stadhuis stonden werden afgebroken omstreeks het midden van de vorige eeuw.

De Markt

De Markt van Beringen betreft in oorsprong een driehoekig plein, waar de belangrijkste invalswegen uitmonden. Of dit driehoekige plein eertijds een dries vormde is mogelijk. De oudste dries-nederzettingen ontstonden tijdens de Frankisch-Merovingische tijd, te situeren in de 5de tot de 7de eeuw en waren eertijds verzamel- en drenkplaatsen voor het vee, vooral tijdens de nacht en dreigend gevaar.³⁶

Door zijn ligging bij de handelswegen Diest-Venlo en Antwerpen-Keulen ontwikkelde zich een belangrijke doorvoerhandel en kleinindustrie. Al zeer vroeg had Beringen dan ook zijn lakenbeurs, vleeshal en paenhuysen (brouwerijen).³⁷

Het pleinkarakter van de Markt gaat momenteel grotendeels verloren door de verschillende drukke verkeerswegen die er samenkomen. De pleinwanden worden gemarkeerd door enkele burgerhuizen met een 19de-eeuws uitzicht, die meestal wel een oudere kern bezitten. Zo onderging het uitzicht der Markt een eerste grondige wijziging in 1938, door de aanleg van de Diestersesteenweg (de huidige Paalsesteenweg) in het westen van de Markt, waarbij het 'drossaardhuis' werd gesloopt. Ook verdween het Drossaardstraatje, dat langs het drossaardhuis was gelegen.³⁸ De drossaard was de hoogste vertegenwoordiger van de rechterlijke macht.³⁹

De parochiekerk van Sint-Pieters-Banden situeert zich in het noorden van de Markt. Deze in oorsprong 9de-eeuwse zaalkerk was door een kerkhof en kerkhofmuur omgeven. Bebouwing was rondom deze kerkhofmuur aanwezig, zoals op verschillende stadsplannen en iconografische bronnen duidelijk wordt. Net ten zuidoosten van de kerk, ter hoogte van de apotheek, situeert zich een alleenstaand dubbelhuis uit de 18de eeuw, die teruggaat op een oude hoeve (cfr. Ferrariskaart, Afb. 21). Ten zuiden hiervan, ter hoogte van het huidige stadhuis, dat in 1966 werd ingewijd, bevonden zich twee huizen. Ook de huidige doorgang naar de parking achter de bibliotheek was bebouwd.

Over de Markt liep bovendien een tramlijn. De lijn Hasselt-Leopoldsburg werd in 1896 aangelegd en kwam langs Beringen. De lijn Diest-Beringen-Koersel trad in werking in 1904. Na de Tweede Wereldoorlog werden beide lijnen afgeschaft. Met uitzondering van enkele foto's werden geen bijkomende gegevens over deze tramlijn gevonden.

Op de orthofoto's tussen 1979 en heden zijn geen wijzigingen binnen het projectgebied meer vast te stellen.

³⁵ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/cai/zone/140193>

³⁶ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/111500>

³⁷ Brockmans 1986, 48; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/120879>.

³⁸ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/104687>

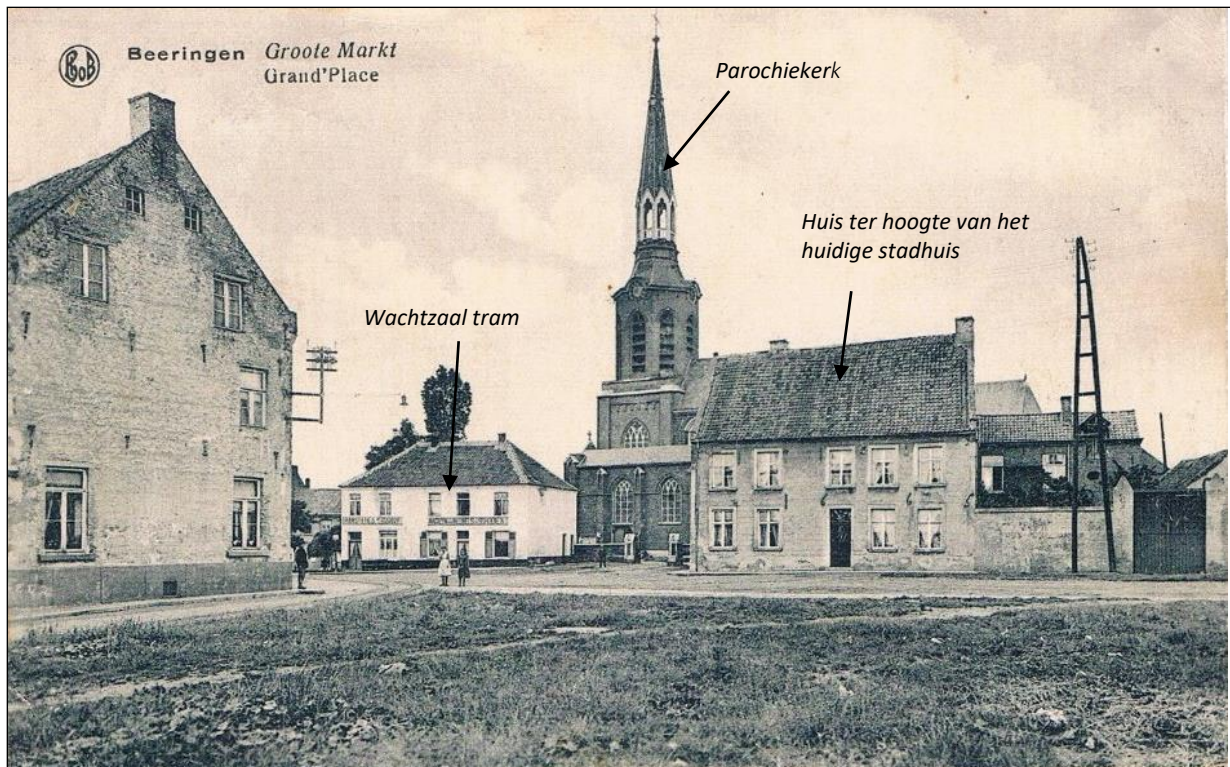
³⁹ Beringen vroeger en nu; p 41

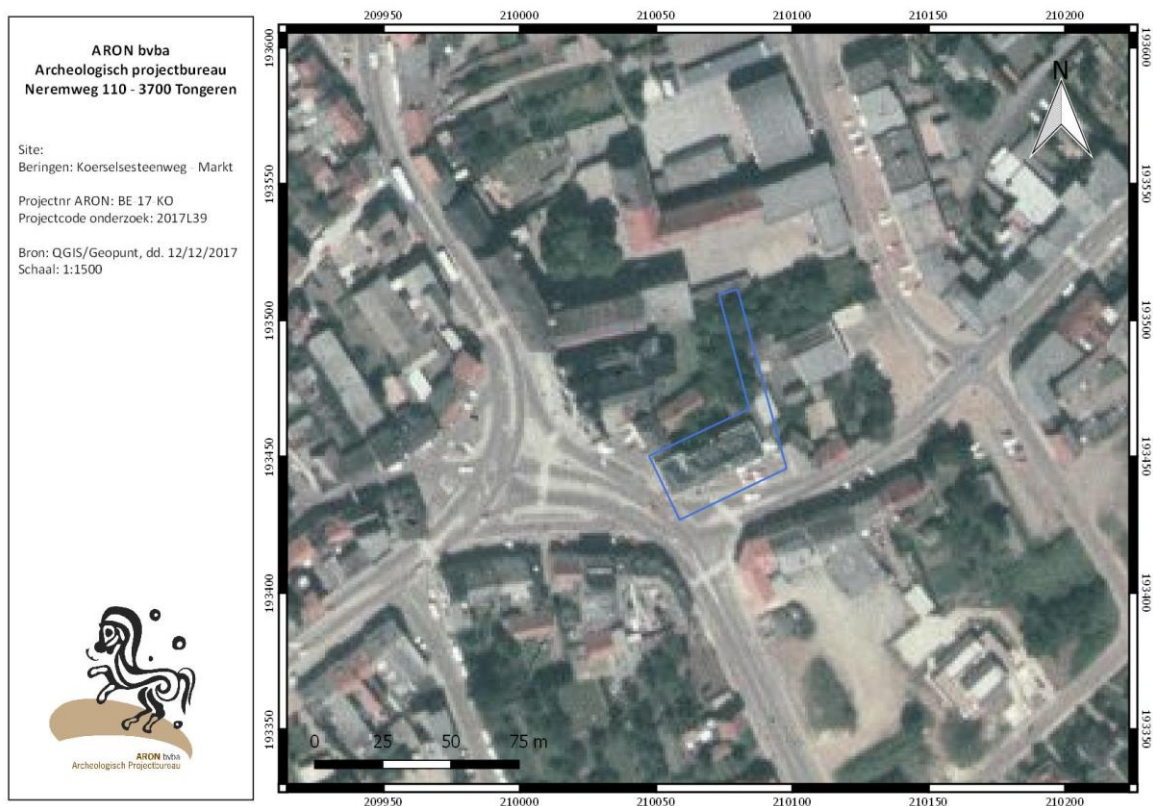
Afb. 27: Zicht op de Markt. Het huis links op de foto bevindt zich ter hoogte van het huidige stadhuis, dat in 1966 werd ingewijd. Achteraan is het oude drossaardhuis en Drossaardstraatje zichtbaar (Bron: ADK-UQ bm of De Keuster ea. 2015, 21).

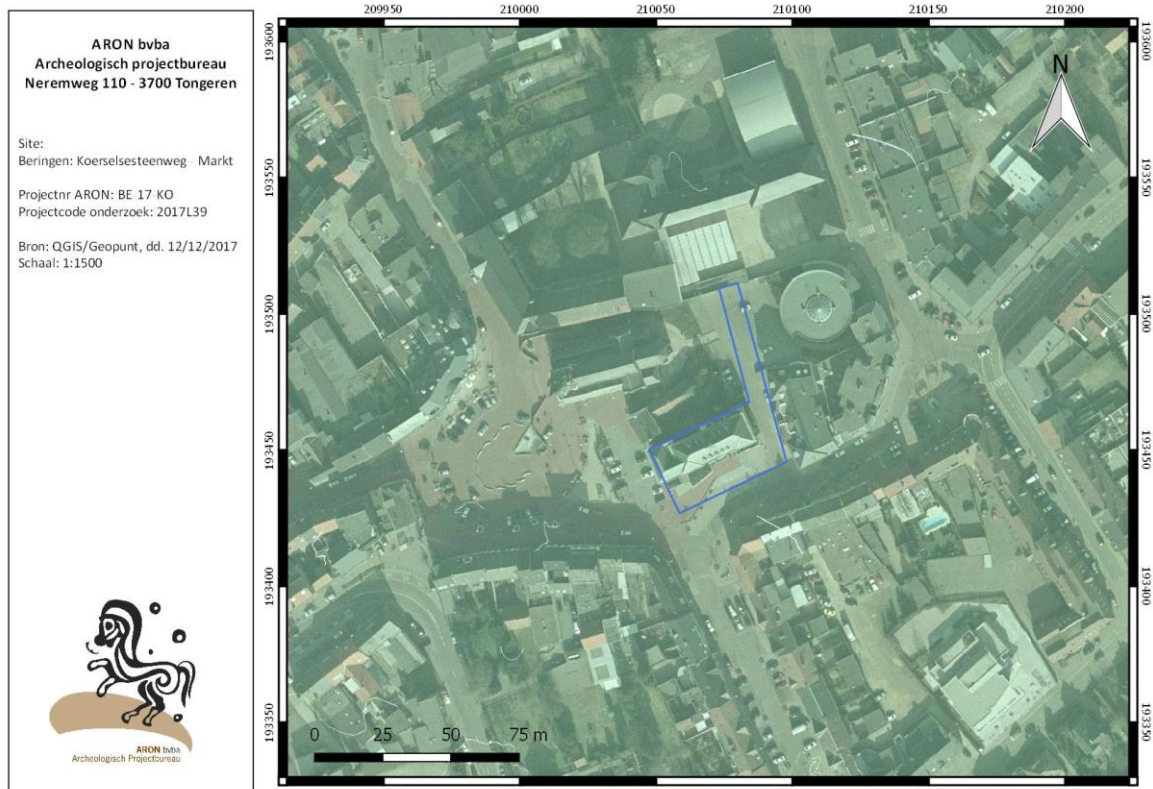
Afb. 28: Zicht op het marktplein. Links buiten de foto bevindt zich de parochiekerk Sint-Pieters-Banden. De bebouwing rondom de kerk, die momenteel is verdwenen, wordt ingenomen door een wachtzaal voor de tram. Op basis van de foto en het tracé kan vermoed worden dat de lijn langs de huidige Koerselsesteenweg verder liep. Een ouder gebouw situeert zich rechts op de foto ter hoogte van het huidige stadhuis (Bron: ADK-UQ bm of De Keuster ea. 2015, 21 en Schouteden sd, 85).

Afb. 29: Zicht op het onderzoeksterrein vanaf het zuiden. Ter hoogte van het huis centraal op de foto bevindt zich het huidige stadhuis, dat in 1966 werd ingewijd. Hiernaast zijn links de parochiekerk en de wachtzaal van de tram zichtbaar (Bron: ADK-UQ bm of De Keuster ea. 2015, 21).

Afb. 30: Orthofoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw).

Afb. 31: Orthofoto uit 2000-2003 met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw).

Afb. 32: Orthofoto uit 2008-2011 met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw).

2.4 Archeologische situering

2.4.1 Archeologische vondsten in het stadscentrum en de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksgebied

Uit het stadscentrum van Beringen is weinig archeologische informatie in de Centraal Archeologische Inventaris bekend (Afb. xx). Zo werden in het historische centrum slechts op twee plaatsen archeologische relicten teruggevonden. Tijdens rioleringswerken op de Markt kwam een waterput uit de Nieuwe Tijd tevoorschijn (CAI 55192). Meer gegevens hierover ontbreken evenwel. Verder brachten archeologische opgravingen⁴⁰ in de Sint-Pietersbandenkerk (CAI 51963) aan het licht dat er in de 9de-10de eeuw (Karolingische periode) al een kleine zaalkerk met aansluitend koor op dezelfde plaats stond. In de 10de eeuw tot de 13de eeuw werd een driebeukige romaanse kerk met toren en transepten opgebouwd, en een koor in gotische stijl. Deze kerk werd in 1467 en 1584 verwoest. In 1654 brandde de heropgebouwde kerk af, in 1893 stortte de toren in en vernielde een deel van het schip. Volgens de legende zouden er gangen vertrekken vanuit de kelders van de kerk en onder de markt doorlopen. Bij het afbreken van een huis achter de kerk vond men vier kelders die mogelijk hiermee in verband staan. Op het rond liggende kerkhof werden reeds meerdere vlakgraven aangetroffen.⁴¹

Archeologisch vooronderzoek op het terrein van de basisschool De Step (Paalsesteenweg en Salviasstraat), een locatie net ten westen van de voormalige stadswal, leverde geen informatie op.⁴² Een ander archeologisch vooronderzoek in de Rozenlaan, net binnen de middeleeuwse stadsomwalling, leverde eveneens geen archeologische relevante informatie op.^{43/44}

Uit de Late Middeleeuwen geeft CAI 165790 een indicator van de vroegere stadsomwalling weer. Ook de drie stadspoorten zijn in de CAI geïnventariseerd: in het oosten de Koerselse of Kempische Poort (CAI 165798), in het zuiden de Hasseltse Poort of Verloren Toren (CAI 165800) en in het westen de Onze-Lieve-Vrouwe Poort of Diesterse Poort (CAI 165796).

Afb. 33: Detail uit de Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van de omliggende vindplaatsen en het onderzoeksterrein (blauw).

⁴⁰ Zie hiervoor Vanderhoeven ea. 2002.

⁴¹ ADK-UQ bm en De Keuster ea. 2015, 10; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/cai/zone/140193>

⁴² Zie hiervoor Vandegehuchte ea. 2008.

⁴³ Zie hiervoor Van de Konijnenburg 2012 en 2013.

⁴⁴ ADK-UQ bm of De Keuster ea. 2015, 14; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/cai/zone/140193>

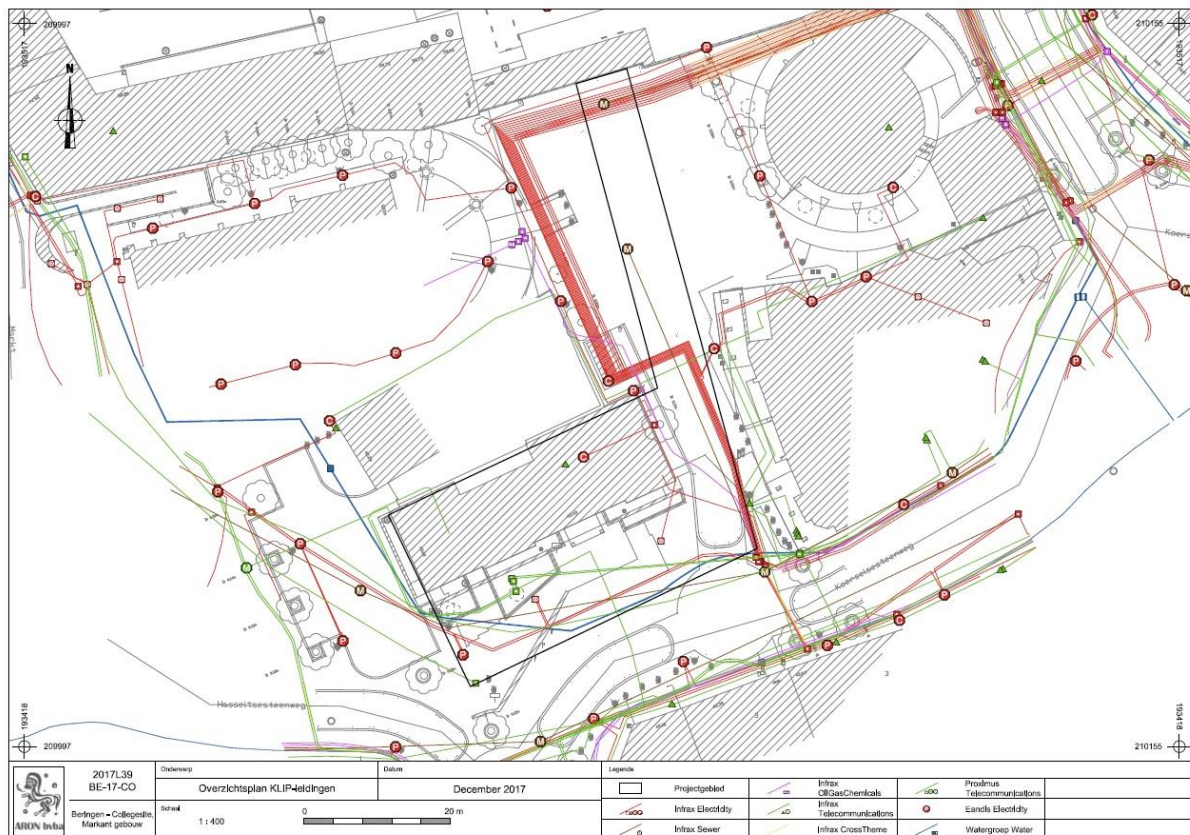
2.5 Gaafheid van het terrein: recente verstoringen

2.5.1 KLIP

Bij het Kabel- en Leidingen Informatie Portaal (KLIP) werd informatie opgevraagd over de in het plangebied aanwezige nutsleidingen. Ook Patrick Vandevelde (ADK-UQ bm) bezorgde hierover meer informatie. Hieronder wordt een kort overzicht gegeven van de gekende leidingen op of rondom het onderzoeksterrein. Op te merken hierbij is dat de diepte en breedte van de sleuven voor het uitgraven van deze leidingen tot op heden onbekend blijft.

- De Watergroep: Leidingen (zie Bijlage 10, blauw) situeren zich langs de Graaf Van Loonstraat, de Collegestraat en de Koerselsesteenweg. Een leiding dwarst de zone op het openbaar domein ten zuiden van het stadhuis.
- Proximus: Leidingen (zie Bijlage 10, groen) situeren zich langs de Graaf Van Loonstraat, de Collegestraat en de Koerselsesteenweg. Een leiding dwarst de zone op het openbaar domein ten zuiden van het stadhuis tussen de aanwezige leiding van de Watergroep (zie supra) en het stadhuis. Ook zijn enkele huisaansluitingen aanwezig ter hoogte van de school, de bibliotheek, en het stadhuis. De juiste ligging hiervan is niet gekend.
- Infrax:
 - o Gas LD: Een leiding (zie Bijlage 10) situeert zich langs de oostzijde Graaf Van Loonstraat. Ter hoogte van de Graaf van Loonstraat 13-15 dwarst deze leiding de weg in de richting van de school. Ook ter hoogte van huisnummer 3 dwarst de leiding de weg in de richting van de bibliotheek. Van hieruit loopt deze leiding ook aan de westzijde van de Graaf Van Loonstraat en vervolgt haar tracé langs de Koerselsesteenweg. De leiding dwarst de inrit naar de achterliggende parking en loopt via de oostgevel van het stadhuis, deels over de huidige parking in de richting van de kerk. Aan de Collegestraat situeert een leiding zich aan de westzijde van de weg.
 - o Gas MD: Geen leidingen aanwezig ter hoogte van de onderzoekszone.
 - o Laagspanning en middenspanning: Meerdere leidingen (zie Bijlage 10) zijn aanwezig langs de oost- en westzijde van de Graaf Van Loonstraat en Collegestraat en de noord- en zuidzijde van de Koerselsesteenweg. Verder zijn leidingen aanwezig op de inrit van de parking achter het stadhuis, aan alle zijden van deze parking, op het openbaar domein ten zuiden van het stadhuis en langs de kleine voetweg ten noorden van de school. Zowel aan de school, de bibliotheek als het stadhuis zijn aansluitingen aanwezig.
 - o Optisch Net: Aanwezig aan de oostzijde van de Collegestraat en zuidzijde van de Koerselsesteenweg (zie Bijlage 10). Niet aanwezig op de onderzoekszone.
 - o Riolering: Riolering is aanwezig (zie Bijlage 10) aan de oost- en westzijde van de Graaf Van Loonstraat, de noord- en zuidzijde van de Koerselsesteenweg en ter hoogte van de Collegestraat. Ook op het openbaar domein ten zuiden van het stadhuis dwarst een riolering het terrein, evenals op de parking achter het stadhuis (op de oprit en aan de noordzijde).
 - o Telekabel: Leidingen (zie Bijlage 10) zijn aanwezig aan de oost- en westzijde van de Graaf Van Loonstraat, aan de westzijde van de Collegestraat en de zuidzijde van de Koerselsesteenweg. Een leiding loopt ook over de inrit van de parking van het gemeentehuis en op deze parking in het westen en zuiden.
- Eandis: Geen kabels en leidingen in deze zone
- Agentschap wegen en Verkeer: Geen kabels en leidingen in deze zone
- Telenet: Geen kabels en leidingen in deze zone

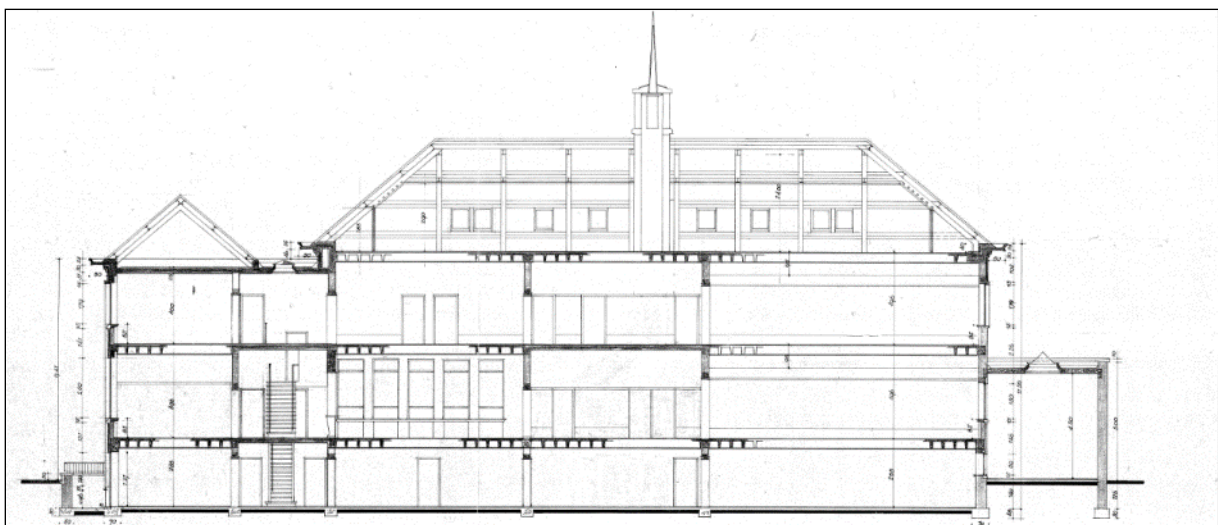
Verder zijn grote delen van het terrein tot op heden bebouwd. Voor een volledig overzicht van de geschiedenis van deze bouwzones wordt verwezen naar B.2.3.3 – Historiek van het onderzoeksterrein. In onderstaande paragraaf wordt op basis van enkele plannen en beschrijvingen wel een overzicht gegeven van de huidige gekende verstoringen per zone.

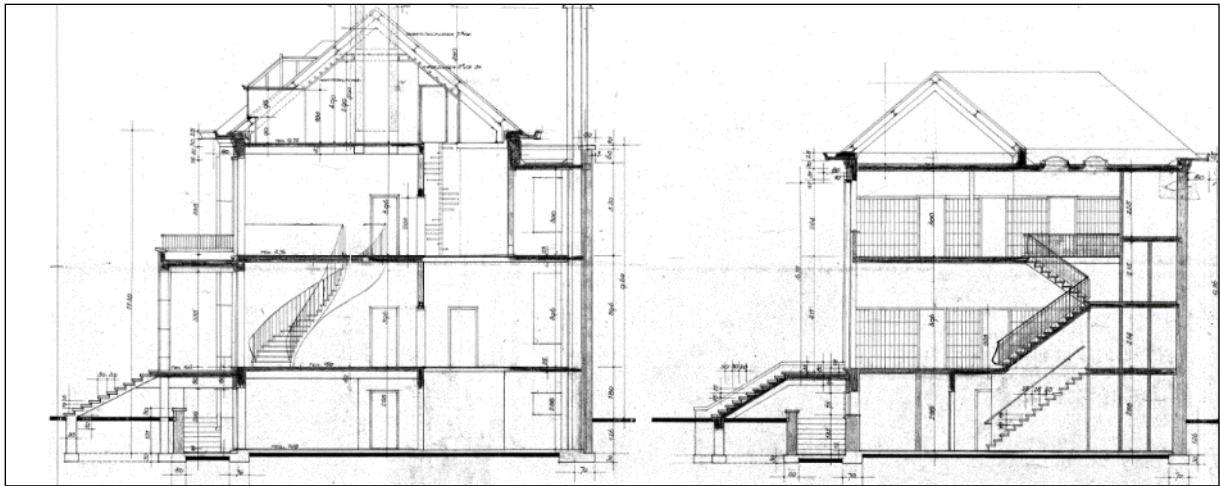
Afb. 34: Samengesteld KLIP plan ter hoogte van het projectgebied. Zie ook bijlage 10.

2.5.4 Het onderzoeksgebied ter hoogte van het stadhuis

Het stadhuis werd in 1966 ingewijd. Afb. 35 en Afb. 36 geven de doorsnedes weer van het ontwerp. Hierop wordt duidelijk dat het ganse gebouw (ca. 39 x 14 m) onderkelderd is met een de kelder waarvan de diepte ca. 1,30 tot 1,60 onder het maaiveld bereikt.

Afb. 35: Doorsnede, stadhuis (Bron: Patrick Vandeveld (ADK-UQ bm), plan Beringen Oud stadhuis - doorsnede).

Afb. 36: Doorsnede, stadhuis (Bron: Patrick Vandeveld (ADK-UQ bm), plan Beringen Oud stadhuis - doorsnede).

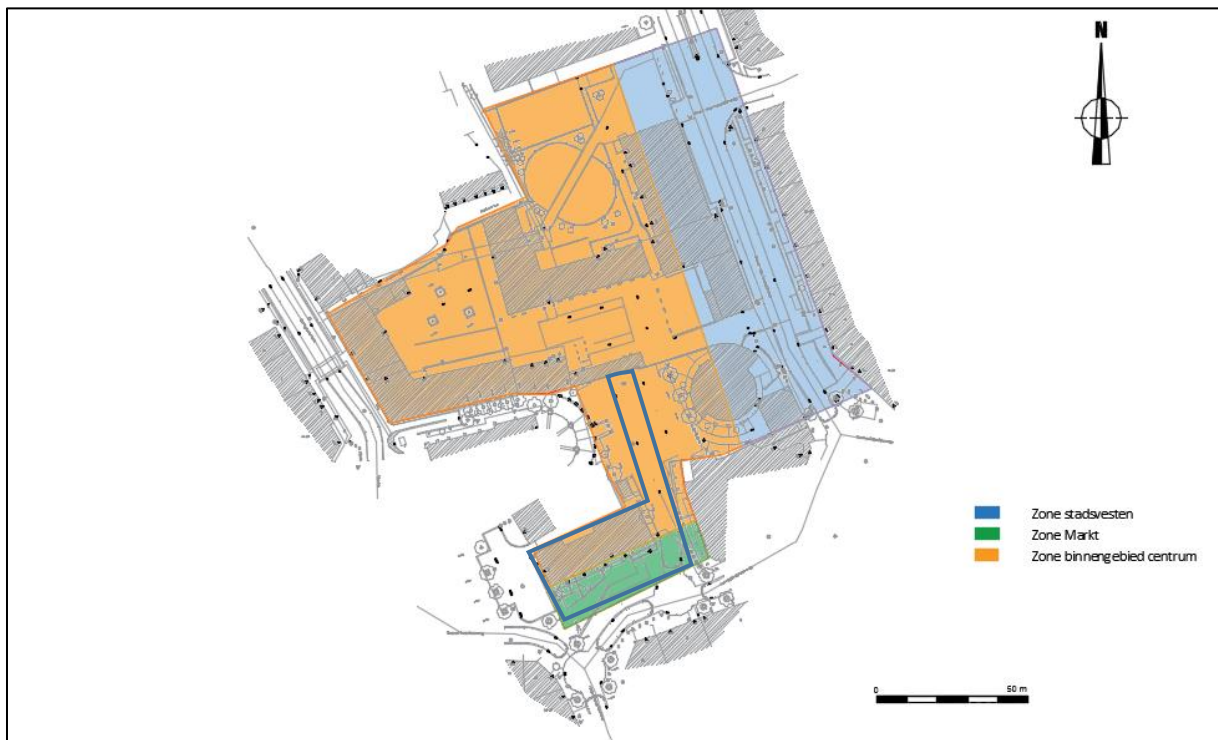
2.5.5 Overige verstoringen

Verder kan vermoed worden dat op het onderzoeksterrein meerdere verstoringen aanwezig zijn, die aan de eerder recente geschiedenis van het terrein kunnen gekoppeld worden. Hoewel alle verstoringen tot op heden niet gekend zijn is het interessant hierbij te vermelden:

- Het ganse terrein is verhard met stoepdallen en/of een betonverharding. Hoewel de juiste verstoring hiervan momenteel onbekend blijft, kan een verstoring van ca. 40 cm vermoed worden.
- Een oude tramlijn was vermoedelijk aanwezig in de zuidelijke zone van het onderzoeksterrein, ten zuiden van het huidige stadhuis. De juiste verstoring hiervan blijft echter onduidelijk.
- Op basis van de oude foto's en mutatieschetsen werd duidelijk dat meerdere gebouwen op het onderzoeksterrein aanwezig waren. Ook hiervan blijft de juiste verstoring tot op heden onbekend.

2.6 Syntheseplannen met alle gedetecteerde waarden en elementen

2.6.1 Syntheseplan historische zones en waarden

Afb. 37: Zoneringsplan 1 met aanduiding van de gekende waarden en elementen (Bron: ARON bvba).

Afb. 37 geeft een overzicht van alle gedetecteerde waarden en elementen in het volledige projectgebied dat wordt opgenomen in het masterplan. In deze nota die de bouw van het markant gebouw aan de uiterste zuidzijde van dit grote projectgebied behandelt is enkel de in blauw omlijnde zone van toepassing.

De zone van de oude Markt wordt in het groen weergegeven. De rest van de projectzone blijft eveneens interessant, gezien haar centrale ligging in het centrum van de historische stad. In deze zone kunnen bovendien ook oudere grondsporen bewaard zijn. Het terrein heeft immers een gunstige topografische ligging voor bewoning en voor landbouw aangezien Beringen-centrum is gelegen op de zuidwest flank van een zachte helling waarvan de langgerekte top zich ten oosten van het stadscentrum bevindt.

Afb. 38: Inplantingsplan met aanduiding van de projectzone (rood) en aanduiding van de gekende leidingen (groen) en de locatie van de ondergrondse fietsenstalling (paars) (Bron: ARON bvba).

2.7 Onderzoeksvragen

- **Wat zijn de gekende archeologische gegevens in het projectgebied?**

De gekende archeologische gegevens voor het project zijn beperkt. Uit het stadscentrum van Beringen is weinig archeologische informatie in de Centraal Archeologische Inventaris bekend. Zo werden in het historische centrum slechts op twee plaatsen archeologische relictten teruggevonden. Tijdens rioleringswerken op de Markt kwam een waterput uit de Nieuwe Tijd tevoorschijn (CAI 55192). Meer gegevens hierover ontbreken evenwel. Verder brachten archeologische opgravingen⁴⁵ in de Sint-Pietersbandenkerk (CAI 51963) aan het licht dat er in de 9de-10de eeuw (Karolingische periode) al een kleine zaalkerk met aansluitend koor op dezelfde plaats stond.⁴⁶

Hoewel we over weinig historische of archeologische informatie beschikken die de oudste kaarten vooraf gaat, kunnen we op basis van de ligging in het centrum van de stad, en de landschappelijk ligging op de zuidzijde van een droge heuvelrug, stellen dat het te ontwikkelen projectgebied een hoog archeologisch potentieel bevat.

- **Welke informatie geven de gekende historische en iconografische gegevens van het projectgebied?**
- **Wat is de geschiedenis van het landgebruik van het terrein?**
- **Welke aanwijzingen bevatten de bestaande en gekende bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?**

- *Potentieel voor steentijd artefactensites*

Het onderzoeksgebied ligt op een afstand van ca. 320-350 m afstand van de Zwarte Beek, en ca. 690 m van de Helderbeek, en is zo buiten de gradiëntzone gelegen. Bovendien zijn in de directe, nabije en ruime omgeving van het onderzoeksgebied tot op heden geen prehistorische artefacten aangetroffen.

Het potentieel op het aantreffen van steentijdartefacten sites wordt dan ook als laag ingeschat.

- *Potentieel voor (proto-)historische sites*

Ten gevolge van de aanleg van de aanwezige verhardingen, in combinatie met het feit dat het projectgebied op de bodemkaart als OT-bodem wordt aangeduid, kan ook op een groot deel van het onderzoeksterrein reeds een verstoorde bodem verwacht worden.

Het potentieel op het aantreffen van archeologische sporen en/of vondsten van alle archeologische perioden vanaf de metaaltijden wordt op basis van deze elementen als laag ingeschat. Toch zijn sporen vanaf de metaaltijden tot en met de laat-Romeinse periode nooit uit te sluiten.

Het aantreffen van sporen vanaf de vroege Middeleeuwen wordt wel hoger ingeschat, omwille van de nabijheid van de kerk, waarvoor reeds vroegmiddeleeuwse opgravingsdata bestaan.

Op basis van historisch en cartografische bronnen wordt de potentie voor sporen vanaf de volle middeleeuwen als hoog ingeschat.

In de middeleeuwen groeide Beringen op een knooppunt van enkele handelsweg(en) in de 13de-15de eeuw uit tot een bloeiend klein-regionaal handelscentrum met een vrij belangrijke lakennijverheid. Door zijn gunstige ligging bij een knooppunt van verkeers- en handelswegen werd Beringen echter ook verschillende keren belegerd, ingenomen en vernield door militaire eenheden in de loop van de 15de, 16de en 17de eeuw. De grondige verwoesting van de stad in 1654 door de troepen van Karel van Lorreinen kwam Beringen nooit te boven. De stad verviel tot een eenvoudig landbouwdorp.

Op schetsen en plannen die van Beringen gekend zijn vanaf de 18de eeuw wordt het merendeel van het terrein ingenomen door het stadhuis, en door oudere gebouwen die op de plaats van het huidige stadhuis gestaan hebben.

⁴⁵ Zie hiervoor Vanderhoeven ea. 2002.

⁴⁶ ADK-UQ bm en De Keuster ea. 2015, 10; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/cai/zone/140193>

Mogelijk is er (Ferrariskaart) ooit een openbaar waterpunt binnen het projectgebied geweest in gebruik geweest. Verder wordt het projectgebied vanaf de oudste cartografische bronnen ingenomen door openbare ruimte.

In onderstaande tabel (TABEL 1) wordt op basis van de reeds gekende informatie voor het onderzoeksgebied een verwachting voorgesteld voor de betreffende fase van het onderzoek (bureauonderzoek) voor het projectgebied.⁴⁷ Het voorkomen van archeologische spoorcomplexen kan tenzij in omschreven gevallen nooit uitgesloten worden. Wanneer een verwachting voor een bepaalde periode niet van toepassing is, wordt dit omschreven in de tabel.

Periode	Verwachting onderzoeksgebied
steentijd	Laag
• paleolithicum (1.300.000 – 12.000 BP)	/
• mesolithicum (10.000 BP – 4.000 v. Chr.)	/
• neolithicum (5.250 – 2.000 v.Chr.)	/
metaaltijden	Laag
• bronstijd (2.000 – 800 v. Chr.)	/
• ijzertijd (800 – 57 v. Chr.)	/
Romeinse tijd	Laag
• vroeg-Romeinse tijd (57 v. Chr. – 69 n. Chr.)	/
• midden-Romeinse tijd (69 – 284 n. Chr.)	/
• laat-Romeinse tijd (284 – 406 n. Chr.)	/
middeleeuwen	
• vroege middeleeuwen (406 – 900 n. Chr.)	Matig
• volle middeleeuwen (900 – 1.200 n. Chr.)	Hoog
• late middeleeuwen (1.200 – 1.500 n. Chr.)	Hoog
nieuwe tijd	Hoog
• 16 ^{de} eeuw	/
• 17 ^{de} eeuw	/
• 18 ^{de} eeuw	/
nieuwste tijd	Hoog
• 19 ^{de} eeuw	/
• 20 ^{ste} eeuw	/
• 21 ^{ste} eeuw	/

TABEL 1: Archeologische verwachting per periode voor het onderzoeksgebied

- Wat zijn de relevante ecologische en aardkundige gegevens en bronnen?
- Wat is de landschappelijke opbouw van het terrein?

Beringen is gelegen in het Heuvelland van Lummen, een heuvelig landschap waarvan het oppervlak gemodelleerd werd door de tertiaire ondergrond en het rivierstelsel. Zo wordt het reliëf gekenmerkt door het voorkomen van uitgesproken noordoost-zuidwestgerichte heuvels (Diestiaanheuvels), waarvan de toppen worden gevormd door ijzerzandsteen. Beringen-centrum, inclusief het projectgebied, is op de zuidwestflank van een zachte helling gelegen waarvan de langgerekte top zich ten oosten van het stadscentrum bevindt.

⁴⁷ Wanneer als verwachting hoog staat aangegeven is er voor het onderzoeksgebied zelf of voor de directe omgeving archeologische informatie beschikbaar die aangeeft dat een hoge mate van zekerheid archeologische spoorcomplexen uit de betreffende periode binnen het projectgebied kunnen verwacht worden. Wanneer de verwachting met matig staat aangegeven, doen zich in de directe of verdere omgeving spoorcomplexen of vondsten voor die zich onder vergelijkbare condities ook binnen het onderzoeksgebied zouden kunnen voordoen. Wanneer als verwachting laag wordt aangegeven, zijn er geen gegevens uit de directe of verdere omgeving voorhanden die een voorspellende factor zouden kunnen zijn voor het onderzoeksgebied.

Ter hoogte van het onderzoeksterrein bestaat het tertiaire substraat uit de Formatie van Diest, een marine formatie die wordt gekenmerkt door een bruingroen tot grijsgroen glauconietrijk middelmatig tot grof zand met zeer dunne kleilaagjes ("clay drapes"). Door verwerking is het zand meestal limonietisch geelbruin en aaneen geklit tot ijzerzandsteenbanken waarin duidelijk een gekruiste gelaagdheid herkenbaar is.⁴⁸ Het onderzoeksterrein bevindt zich op een langgerekte rug die gevat zit tussen de vallei van de Zwartebeek en de Helderbeek.

Tijdens het laat-pleistoceen werd een dekpakket of oude alluviale afzettingen op deze tertiaire afzettingen gedeponeerd. Het dekpakket is een afzetting van wisselende dikte dat het ganse gebied als een mantel overdekte. Het pakket is gemiddeld 2 tot 4 m dik, maar is meestal heel dun (minder dan 1 m) op de heuveltoppen en kan op sommige plaatsen (in de dalen) een heel dik pakket vormen (tot 10 m). Deze afzettingen zijn van eolische oorsprong en werden gedurende de Weichsel ijstijd door N-NO winden afgezet. Het leem dat het lichtst is, werd het verst getransporteerd en bedekte het zuidelijke deel. Het zand werd iets noordelijkere afgezet. Ter hoogte van het onderzoeksterrein staan deze afzettingen gekarteerd als zanden van de Formatie van Wildert, gele tot geelgrijze, zwaklemige eolische zanden.

Op de bodemkaart staat een groot deel van de stadskern van Beringen, waaronder ook het onderzoeksterrein, aangeduid als bebouwde zone (OB) (Afb. 14). De oorspronkelijke bodemopbouw op het terrein kan echter wel gereconstrueerd worden aan de hand van de omliggende bodems en de topografie van de stad. Net ten oosten van het terrein wordt een (matig) droge tot matig natte zandbodem met weinig duidelijke humus en/of ijzer B-horizont weergegeven (Zbfc, Zcf, Zcfc, Zdfc). Variante in het moedermateriaal ...c duidt aan dat de materialen in de diepte een geel-of groenachtige kleur bezitten (cfr. Formatie van Diest). Ook de iets meer ten zuidoosten aangeduide w-Scf- en Scfc-bodem geeft een vergelijkbare bodem aan. Bij deze matig droge lemig-zandgronden met weinig duidelijke humus en/of ijzer B-horizont geeft substraat w het voorkomen van een klei-zandsubstraat aan, beginnen op geringe of matige diepte (20-125 cm) (cfr. Formatie van Diest).

- **Wat zijn de gekende verstoringen (van de huidige verhardingen, riolering, allerhande leidingen, enz.)? Hoe diep gaan deze verstoringen en over welke oppervlakte verspreiden ze zich?**
- **Wat is de impact van de geplande werken?**

De gekende verstoringen voor het projectgebied bestaan uit resten van bebouwing die het huidige stadhuis vooraf gingen, de kelder van het huidige stadhuis (ca. 1,30 -1,60 onder het huidige maaiveld), mogelijk een oud openbaar waterpunt (fontein of pomp), mogelijk resten van een voormalige tramlijn, en verstoringen veroorzaakt door de bestaande nutsleidingen en riolen.

- **Is verder aanvullend vooronderzoek noodzakelijk? Indien ja, motiveer de keuze van de te gebruiken methode.**

Ja, verder aanvullend vooronderzoek onder de vorm van twee proefputten is aangewezen. De proefputten die op de collegesite werden uitgevoerd bevatten geen informatie die zomaar geëxtrapoleerd kan worden naar het huidige projectgebied, ze liggen nl. veel lager op de helling, en liggen niet binnen de 'zone Markt' waarin een hoog potentieel voor historische sporen en bebouwing vanaf de volle Middeleeuwen bestaat.

Op basis van de proefputten zal de verstoringsgraad door de huidige kelder onder het stadhuis, die slechts 1,30 -1,60 onder het huidige maaiveld werd uitgegraven, kunnen bepaald worden. Momenteel is niet geweten of zich onder dit niveau nog archeologische sporen zouden kunnen voordoen. Bijkomend gaan de proefputten ook informatie aanleveren over de archeologische stratigrafie, waarna zal kunnen bepaald worden of er op deze locatie moet worden opgegraven, en dan wel in één of meerdere vlakken.

⁴⁸ De Geyter 1999, 34.

3. Samenvatting

Het onderzoeksterrein situeert zich binnen de historische stadskern van Beringen. Stedelijke ruimten bewaren sporen van samenlevingen die daar achtereenvolgens aanwezig waren en deze ruimte aan hun noden hebben aangepast. Ze is met andere woorden het resultaat van een complex levenstraject waarbij de invulling veranderlijk was naargelang de sociaal-economische, maatschappelijke en institutionele context. Meer nog dan bij dorpen hebben stadsplattegronden een cumulatief karakter en verschillende fasen. De meeste steden zijn niet als geheel gepland, maar hebben vaak een oude nederzettingskern die teruggaat op een burcht of abdij, een economische infrastructuur of andere. Soms kunnen deze zelfs refereren naar een oudere, vroeg- of pre-middeleeuwse aanwezigheid.⁴⁹

De gunstige landschappelijke situering – op de heuvelflank van een tertiaire getuigenheuvel – maakt van het onderzoeksterrein een aantrekkelijk bewoonbaar gebied in de prehistorie, protohistorie en historische periodes voorafgaand aan het oudste bronmateriaal. In de middeleeuwen groeide Beringen op een knooppunt van enkele handelsweg(en) in de 13de-15de eeuw uit tot een bloeiend klein-regionaal handelscentrum met een vrij belangrijke lakennijverheid. Door zijn gunstige ligging bij een knooppunt van verkeers- en handelswegen werd Beringen echter ook verschillende keren belegerd, ingenomen en vernield door militaire eenheden in de loop van de 15de, 16de en 17de eeuw. De grondige verwoesting van de stad in 1654 door de troepen van Karel van Lorreinen kwam Beringen nooit te boven. De stad verviel tot een eenvoudig landbouwdorp.

Op schetsen en plannen die van Beringen gekend zijn vanaf de 18de eeuw wordt het merendeel van het terrein ingenomen door het stadhuis, en door oudere gebouwen die op de plaats van het huidige stadhuis gestaan hebben.

Mogelijk is er (Ferrariskaart) ooit een openbaar waterpunt binnen het projectgebied geweest in gebruik geweest. Verder wordt het projectgebied vanaf de oudste cartografische bronnen ingenomen door openbare ruimte. Hoewel we over weinig historische of archeologische informatie beschikken die de oudste kaarten vooraf gaat, kunnen we op basis van de ligging in het centrum van de stad, en de landschappelijke ligging op de zuidzijde van een droge heuvelrug, stellen dat het te ontwikkelen projectgebied een hoog archeologisch potentieel bevat.

Verder aanvullend vooronderzoek onder de vorm van twee proefputten is aangewezen. Op basis van deze proefputten zal de verstoringsgraad door de huidige kelder onder het stadhuis, die slechts 1,30 -1,60 onder het huidige maaiveld werd uitgegraven, kunnen bepaald worden. Momenteel is niet geweten of zich onder dit niveau nog archeologische sporen zouden kunnen voordoen. Bijkomend gaan de proefputten ook informatie aanleveren over de archeologische stratigrafie, waarna zal kunnen bepaald worden of er op deze locatie moet worden opgegraven, en dan wel in één of meerdere vlakken.

⁴⁹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/cai/zone/140193>

Bibliografie

Baerten J. (1965) De kaart van het Graafschap Loon ca. 1300. Het grafelijk domein – de steden, Overdruk uit Limburg, jg. XLIV, nr. 9-10, blz. 190-225.)

Baeyens L. (1975) Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Beringen 62W.

Bauwens-Lesenne M. (1968) Bibliografisch repertorium der oudheidkundige vondsten in Limburg (vanaf de vroegste tijden tot aan de Noormannen), Oudheidkundige repertoria. Reeks A. Bibliografische repertoria VIII.

Beerten H., Bonneux P., Cierpial C. ea. (2013) Onderzoeksgids voor de geschiedenis van Loonse dorpen en steden in West-Limburg tot 1796 : Beringen, Herk-de-Stad, Heusden-Zolder, Lummen, Zelem, Wijer.

Bormans Y. (2000) Het Sint-Jozefscollege van Beringen 1700-2000, Beringen.

Brockmans C. (1986) Beringen. Stad en buitingen, Beringen.

Broothaers L. (sd) Geologie van Vlaanderen. Een schets, Brussel.

(<https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/pdf/geologieSchetsWeb.pdf>)

Carmans J. (projectcoordinator) (s.d.) 10 Loonse steden. Atlas van het Graafschap Loon. Deze publicatie is de neerslag van een verzameling van gegevens en informatie over het Graafschap Loon door Urban Quantum bvba i.s.m. AT Osborne, in opdracht van de stad Borgloon.

CGP: Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren, versie 1.0.

Claassen A. (1958) Archeologische vondsten van de Kempen (Limburg XXXVII), 97.

Claessen J. en R. Van de Konijnenburg (2015) Archeologische prospectie met ingreep in de bodem. Beringen-Scheigoorstraat (Archebo-rapport 2015019).

Conyers L. B. (2013) Ground-Penetrating Radar for Archaeology, 3th ed., Plymouth.

Crahay L. (1871-1897) Coutumes du comté de Looz, de la seigneurie de Saint-Trond et du comté impérial de Reckheim (Recueil des anciennes coutumes de la Belgique), Brussel.

Cuppens L. (1987) Beringen. Blik op het verleden, Nieuwkerken-Waas.

De Geyter G. (ed) (1999) Toelichtingen bij de geologische kaart van België, Vlaams Gewest. Kaartblad 25 Hasselt, Brussel.

De Keuster D., D'Haese J., Vandeveld P. en Dierck L. (2015) Volumestudie met haalbaarheidstoets (Projectnummer 15.083), ADK-UQ bm studie, Sint-Antonius-Zoersel.

De Keuster D., Vandeveld P. en D'Haese J. (2016) Projectdefinitie voor een Publiek-Private Samenwerking voor het ontwerp en de bouw van een nieuw stadhuis met inbegrip van de aanleg van de Publieke Ruimte en Private (Woon)Ontwikkeling , ADK-UQ bm studie, Sint-Antonius-Zoersel.

Delaure J. (2012) IJzerzandsteen: een ijzersterke troef voor Noord-Hageland, Regionaal landschap Noord-Hageland, Aarschot. (http://www.rlnh.be/sites/default/files/rlnh_ijzerzandsteen_low.pdf)

Frederickx E. en S. Gouwy (ed.) (1996) Toelichting bij de Quartair Geologische Kaart. Kaartblad 25 Hasselt, Leuven.

Gaffney C. (2008) Detecting trends in prospecting for the past: fifty years of geophysical survey (Archaeometry, 50), p. 313-336.

Gaffney C. en J. Gater (2010) Revealing the Buried Past. Geophysics for Archaeologists, Stroud.

Geologica bvba (1988) Rapport D6273.

Gerits J. (1989) Historische steden in Limburg, Brussel.

Gijbels M. (2016) Rapport: geotechnisch onderzoek Koerselsesteenweg, Graaf van Loonstraat en Collegestraat (SGS Rapport B51886), Beringen.

Gysseling M. (1960) Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (voor 1226), Antwerpen.

Massage L. en Smeets M. (2016) Het archeologisch vooronderzoek aan de Paalsesteenweg te Beringen (Archeo-rapport 343).

Mol. A.M. (2016) Boomtechnisch onderzoek bij 3 witte paardenkastanjes op het terrein van het Sint-Jozefscollege aan de Graaf van Loonstraat te Beringen (Terra Nostra Rapportage 2016).

Op het Eyndt (sd1) St. Jozefs gemeente college van Beringen : geschiedkundig overzicht 1700-1950, Beringen.

Op het Eyndt (sd2) voorwoord in: Ter gelegenheid van het 275-jarig bestaan van het Sint-Jozefcollege te Beringen, 1700-1975, Beringen.

SCHMIDT S., P. LINFORD, N. LINFORD, A. DAVID, C. GAFFNEY, A. SARRIS EN F. FASSBINDER (2015) EAC Guidelines for the Use of Geophysics in Archaeology 2: Questions to Ask and Points to Consider. Europae Archaeologia Consilium: http://european-archaeological-council.org/files/eac_guidelines_2_final.pdf

Schouteden W. (sd) Beringen vroeger en nu : enige grepen uit de geschiedenis en de folklore van Beringen, Beringen.

Silverijser F. (1921-1922) Een kijk in Limburg's oergeschiedenis (Limburg 3), 196.

Silverijser F. (1924) Limburg's Oergeschiedenis (Limburg 6), 29.

Smits G. (1938) Het steentijdperk in België en meer bijzonder in Limburg (Verzamelde Opstellen, Dl. 14, nr. 4).

Van De Konijnenburg R. (2012) Beringen Rozenlaan, Archeologische en historische voorstudie van het onderzoeksterrein en haar directe omgeving (HAAST-rapport 2012-10), Bree.

Van De Konijnenburg R. (2013) Archeologische prospectie Beringen, Rozenlaan (HAAST-rapport 2013-02), Bree.

Van Impe L., Creemers G., Scheers S. en R. Van Laere (1997) De Keltische goudschat van Beringen, in: Lunula. Archaeologia Protohistorica V, p. 21-23.

Vandegehuchte C., Fexer C. en Smeets M. (2008) Archeologisch vooronderzoek aan de Paalsesteenweg te Beringen (Archeo-Rapport), Kessel-Lo.

Vanderhoeven A. en CREEMERS G. (eds.) (2002) Archeologische kroniek Limburg 1999 (Limburg, - Het Oude Land van Loon 81, nr. 4), 291-294.

Vynckier P. (1979) Gepolijste bijlen uit noordoost België. Een typologische en technologische studie, onuitgegeven verhandeling Katholieke Universiteit Leuven.

Yperman W. en Smeets M. (2014) Het archeologisch vooronderzoek aan de Lossingstraat te Beringen (Archeo-rapport 233) Kessel-Lo.

Websites:

https://www.onroerendergoed.be/assets/files/content/images/Code_van_Goede_Praktijk.pdf
<http://codex.vlaanderen.be/Zoeken/Document.aspx?DID=1024695¶m=inhoud&ref=search>,
https://www.onroerendergoed.be/assets/files/content/downloads/140915_LV_RWO_Brochure_regelgeving.pdf,
<http://www.ugent.be/lw/archeologie/nl/onderzoek/onderzoeksprojecten/medrom-grondradar.htm>
https://onderzoeksbalans.onroerendergoed.be/onderzoeksbalans/archeologie/methoden_en_technieken/terre_inevaluatie/geofysisch_en_geochemisch
<http://cai.onroerendergoed.be/>
<https://inventaris.onroerendergoed.be/cai/zone/140193>
<https://inventaris.onroerendergoed.be/dibe/geheel/120879>
<https://inventaris.onroerendergoed.be/dibe/geheel/111500>
<https://inventaris.onroerendergoed.be/dibe/geheel/104687>
<http://www.spectrumcollege.be/onze-school-bsj/algemene-info/geschiedenis>

